

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2005. gada 13. maijā

Lietā Nr. 2004-18-0106

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Andrejs Lepse, Romāns Apsītis, Aija Branta, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins un Gunārs Kūtris,

ar tiesas sēdes sekretāri Guntu Barkāni,

piepaloties pieteikuma iesniedzēja – divdesmit 8. Saeimas deputātu: B. Cileviča, I. Ribakova, V. Buzajeva, V. Orlova, A. Aleksejeva, I. Solovjova, A. Klementjeva, A. Tolmačova, J. Plinera, N. Kabanova, V. Agešina, J. Sokolovska, J. Urbanoviča, A. Vidavska, A. Bartaševiča, J. Jurkāna, A. Golubova, O. Deņisova, S. Fjodorova un M. Bekasova – pārstāvim Borisam Cilevičam

un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim Juridiskā biroja vadītājam Gunāram Kusiņam,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 6. punktu un 17. panta pirmās daļas 3. punktu,

Rīgā 2005. gada 5., 12., 13. un 15. aprīlī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu),

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 2004. gada 5. februārī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Izglītības likumā”. Ar šo likumu citastarp Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkts (turpmāk – apstrīdētā norma) tika izteikts jaunā redakcijā: „2004. gada 1. septembrī – valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestādēs, kurās īsteno mazākumtautību izglītības programmas, sākot ar desmito klasi, mācības notiek valsts valodā atbilstoši valsts vispārējās vidējās izglītības standartam; valsts un pašvaldību profesionālās izglītības iestādēs, sākot ar pirmo kursu, mācības notiek valsts valodā atbilstoši valsts arodizglītības standartam vai valsts profesionālās vidējās izglītības standartam. Valsts vispārējās vidējās izglītības standarts, valsts arodizglītības standarts un valsts profesionālās vidējās izglītības standarts noteic, ka mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā trijās piektdaļās no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, un nodrošina ar mazākumtautības valodu, identitāti un kultūru saistīta mācību satura apguvi mazākumtautības valodā.”

2. 2004. gada 22. jūlijā Satversmes tiesā ar pieteikumu vērsās divdesmit 8. Saeimas deputāti (turpmāk – pieteikuma iesniedzējs), apstrīdot Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktu. Pēc šā pieteikuma 2004. gada 19. augustā tika ierosināta lieta Nr. 2004-18-0106. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētā norma neatbilstot Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 91. un 114. pantam. Pieteikuma iesniedzējs uzskata,

ka apstrīdētā norma neatbilst arī vairākām starptautisko tiesību normām. Proti, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECK) 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām (turpmāk – Vīnes konvencija) 18. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs pieteikumā norāda, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 1. pantu, jo no taisnīguma principa izriet, ka likumdevējam, izvēloties izglītības politikas īstenošanas līdzekļus, ir jāpanāk iespējami taisnīgs līdzsvars starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm. Taču pagaidām šāds līdzsvars neesot panākts, jo valsts izraudzītie līdzekļi neesot efektīvi.

No pieteikuma izriet, ka apstrīdētā norma esot pretrunā ar Satversmes 91. un 112. pantu. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka saskaņā ar Satversmes 89. pantu Satversmes 112. pants vērtējams kopsakarā ar ECK 1. protokola 2. pantu, proti, „veicot jebkuras funkcijas, kuras tā uzņemas attiecībā uz izglītību un mācībām, valsts ievēro vecāku tiesības nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību un mācības, kas atbilst viņu reliģiskajai pārliecībai un filozofiskajiem uzskatiem”. Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksi, pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka ECK 1. protokola 2. pants nenosaka valodu, kurā jāīsteno izglītība, lai tiktu ievērotas tiesības uz izglītību. Minētā panta otrais teikums neuzliekot valstij pienākumu izglītības jomā ievērot vecāku lingvistisko izvēli, bet gan tikai reliģisko pārliecību un filozofiskos uzskatus. Taču minētais pants garantējot tiesības gūt labumus no tiem apmācības līdzekļiem, kuri eksistē konkrētajā brīdī. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka, pirms tika pieņemta apstrīdētā norma, pastāvēja iespēja izglītību iegūt arī mazākumtautības valodā. Tādējādi apstrīdētā norma aizskarot mazākumtautību tiesības uz izglītību.

Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētā norma pārkāpjot tiesiskās vienlīdzības principu, kas nostiprināts gan Satversmes 91. pantā un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. pantā, gan vairākās citās iepriekšminētajās tiesību normās. Ņemot vērā sākotnējās atšķirības starp pamatnāciju un mazākumtautībām, šis princips pilnīgas vienlīdzības panākšanai attiecībā uz mazākumtautībām prasot dažādu attieksmi. Tāpēc, nosakot jebkuru ierobežojumu, esot jāizvērtē tā samērīgums ar leģitīmo mērķi.

Pieteikuma iesniedzējs pauž viedokli, ka minētajam ierobežojumam ir leģitīms mērķis. Ierobežojums ir vērsts uz valsts valodas zināšanu uzlabošanu pie mazākumtautībām piederošo personu vidū. Turklāt arī Satversmes tiesa esot atzīmējusi, ka valsts valodas nostiprināšana ir cieši saistīta ar Latvijas valsts demokrātisko iekārtu. Taču pieteikuma iesniedzējs pauž viedokli, ka minēto leģitīmo mērķi iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Pirmkārt, īstenojot dažādus pasākumus valsts valodas zināšanu uzlabošanai, piešķirot papildu līdzekļus. Otrkārt, veicot dažādus pasākumus mazākumtautību vidusskolās, piemēram, palielinot latviešu valodas apmācības stundu skaitu, kā arī veicot latviešu valodas un latviešu literatūras priekšmetu sadalīšanu u.tml.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka reformas īstenošanas rezultātā labums, ko iegūst sabiedrība kopumā, esot mazāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Pieteikumā minēts, ka apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 114. pantam, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pantam un Konvencijas par bērna tiesībām 30. pantam, jo, īstenojot apstrīdēto normu, tiekot aizskartas pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības kopā ar citiem attiecīgās grupas locekļiem izmantot savu kultūru, pievērsties savai reliģijai, kā arī lietot savu valodu.

3. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis tiesas sēdē uzsvēra, ka viņš neiebilst pret likumā noteikto proporciju, tomēr lūdza atzīt apstrīdēto normu

par spēkā neesošu, lai likumdevējs varētu rast atbilstošāku risinājumu, kas būtu pietiekami elastīgs, balstītos uz vecāku, skolotāju un skolēnu efektīvu līdzdalību un nodrošinātu Latvijas izglītības pamatmērķu – kvalitātes, efektivitātes un pieejamības – sasniegšanu.

Viņš atzina, ka tiesības uz valsts finansētu izglītību mazākumtautību valodās ECK vai citos juridiski saistošos dokumentos nav nostiprinātas un lietā neesot strīda par to, ka valstij ir tiesības noteikt valodu lietošanu izglītības procesā. Tomēr noteiktās situācijās ierobežojumus lietot mazākumtautību valodas publiskajās skolās varot kvalificēt kā diskrimināciju, proti, ja pie mazākumtautībām piederošām personām tiek piedāvāta zemākas kvalitātes izglītība. Viņš arī vērsa tiesas uzmanību uz to, ka salīdzinājumā ar 1995. gadu, kad tika parakstīta Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Minoritāšu konvencija), esot sašaurinātas garantijas, kuras ļauj pie mazākumtautībām piederošām personām iegūt vidējo izglītību dzimtajā valodā. Tas gan neapgrūtinot šīs konvencijas ratifikāciju, tomēr norādot uz to, ka Latvijas Republika nerīkojas saskaņā ar Minoritāšu konvencijas mērķiem.

Viņaprāt, izglītības reforma negatīvi ietekmēs izglītības kvalitāti, jo neparedz nekādus izņēmumus – visām skolām noteikta viena mācībvalodu lietojuma proporcija un vienots tās ieviešanas termiņš, neņemot vērā skolu reģionālās īpatnības, specializāciju, skolotāju sastāvu, vecāku vēlmes utt. Neesot skaidri definēti apstrīdētās normas mērķi, to struktūra, kā arī virkne pamatjēdzienu. Apstrīdētā norma nepaaugstinot skolēnu konkurētspēju, ja vien ar to netiek saprasta tikai valsts valodas prasme. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis izteica neizpratni par to, ka nav veikti nopietni pētījumi par apstrīdētās normas ietekmi uz izglītības kvalitāti. Viņš arī izteica šaubas par izglītības kvalitātes monitoringa metodēm un praksi.

Lai gan valsts un pašvaldību institūcijas esot darījušas ļoti daudz un ieguldīti ievērojami līdzekļi, lai nodrošinātu apstrīdētās normas ieviešanu un nepieļautu izglītības kvalitātes pazemināšanos, tomēr neskaidrs esot tas, vai šie

pasākumi bijuši pietiekami, lai nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošajiem bērniem vienlīdzīgas iespējas izglītoties.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis izteica viedokli, ka demokrātiskā sabiedrībā kompromisu starp mazākumtautību tiesībām uz efektīvu aizsardzību pret diskrimināciju un tiesībām uz savas kultūras identitātes saglabāšanu, no vienas puses, un valsts valodas lietošanu, no otras puses, panāk, piemērojot vispārējus demokrātijas principus. Visupirms vairākos starptautisko tiesību dokumentos noteikto efektīvas līdzdalības principu, ka jāņem vērā to personu un grupu viedokļi, kuras attiecīgais lēmums tieši skar. Latvijas valsts neesot ievērojusi efektīvas līdzdalības principu un neesot ņēmusi vērā ieinteresēto personu, to skaitā arī bērnu likumisko pārstāvju, viedokli par normas atbilstību bērnu interesēm. Diskusijā par lēmumiem, kuri, paredzot neatgriezeniskas sekas, būtiski maina kādas grupas nākotnes perspektīvas, esot jāiesaista plašāka sabiedrība un jāpanāk konsenss. Apstrīdēto normu nevarot uzskatīt par kompromisu vai dialoga rezultātu, jo ieinteresētās personas, tas ir, mazākumtautību skolu skolēni un viņu vecāki, skolu pašpārvaldes, kā arī Saeimas opozīcijas deputāti, kas pārstāv pie mazākumtautībām piederošus pilsoņus, neesot iesaistīti lēmuma pieņemšanas procesā vai vismaz konsultācijās, neesot ņemti vērā arī Latvijas krievu mācībvalodas skolu atbalsta organizācijas priekšlikumi. Par adekvātu efektīvas līdzdalības principa īstenošanas veidu nevarot uzskatīt arī Izglītības un zinātnes ministrijas Konsultatīvo padomi, jo tā izveidota tikai 2001. gadā, kad visi galvenie lēmumi jau bija pieņemti. Tā neesot izveidota saskaņā ar pārstāvības principu, jo tās vairākumu veidojuši ministrijas darbinieki un no ministrijas atkarīgas personas – skolu direktori, nevis mazākumtautību pilsoniskās sabiedrības pārstāvji, kuri padomes sastāvā iekļauti tikai 2004. gadā. Turklāt konkrētie un būtiskie padomes priekšlikumi tikuši noraidīti bez nopietnas apspriešanas. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis arī norādīja, ka pie mazākumtautībām piederošo skolēnu un vecāku attieksme pret bilingvālo izglītību kā tādu kopumā esot pozitīva, bet pret apstrīdēto normu – krasī negatīva.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka izglītības procesa mērķis ir „panākt valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītības ieguvē valsts valodas izmantošanu, vienlaicīgi nodrošinot to, ka personas, kuras pieder pie mazākumtautībām, apgūst dzimto valodu un ar attiecīgās mazākumtautības kultūru saistītos priekšmetus”.

Apstrīdētā norma esot šo mērķu sasniegšanai nepieciešams elements, un tai piemītot visai plaši definējams leģitīms mērķis. Saeima noraida pieteikuma iesniedzēja viedokli, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir vienīgi valsts valodas zināšanu uzlabošana personām, kuras pieder pie mazākumtautībām. Tas esot krietni plašāks un „izriet arī no citām normām, un tādēļ apstrīdēto normu nevar piemērot atrauti no šīm citām normām”. Pirmkārt, apstrīdētā norma analizējama kontekstā ar Satversmes 4. pantu, kas noteic, ka valsts valoda ir latviešu valoda. Latviešu valodas kā valsts valodas saglabāšana un lietošana esot „viens no Latvijas Republikas pamatelementiem, prioritātēm un tā ir konstitucionāli garantēta prasība”. Otrkārt, definējot apstrīdētās normas mērķi, Saeima atsauca uz Valsts valodas likuma 1. pantu, kurā citastarp noteikts, ka minētajam likumam jānodrošina „mazākumtautību pārstāvju iekļaušanās Latvijas sabiedrībā, ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu vai citas valodas”, kā arī „latviešu valodas ietekmes palielināšana Latvijas kultūrvīdē, veicinot ātrāku sabiedrības integrāciju”. Šo uzdevumu izpildi veicinot arī apstrīdētā norma.

Saeima secina, ka būtiskākie apstrīdētās normas leģitīmā mērķa elementi ir valsts valodas lietošanas nostiprināšana, tiesību lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā nodrošināšana un sabiedrības integrācijas veicināšana, rūpējoties par mazākumtautību pārstāvju iekļaušanos Latvijas sabiedrībā un vienlaikus ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu.

Pretējs secinājums neizrietot arī no Satversmes 114. panta, kas noteic, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Šī norma esot jāaplūko kopā ar jau

minētajām normām, kas liek secināt, ka „personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir pienākums integrēties sabiedrībā kopumā, apgūstot atbilstošas valsts valodas zināšanas”. To apstiprinot arī Hāgas rekomendācija par mazākumtautību tiesībām uz izglītību.

Saeima nepiekrīt pieteikuma iesniedzēja viedoklim, ka apstrīdētās normas mērķi ir iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Atbildes rakstā tiek uzsvērta Latvijas izglītības sistēmas vēsturiskā attīstība un pakāpeniskums latviešu valodas īpatsvara palielināšanā, kā arī likumdevēja un pārvaldes iestāžu reakcija uz šā procesa gaitā sastaptajām grūtībām.

Saeima skaidro, ka izglītības jomas normatīvā regulējuma attīstība bijusi pakāpeniska un konsekventa. Jau 1991. gadā ticis pieņemts Latvijas Republikas Izglītības likums, kas citastarp paredzēja tiesības iegūt izglītību valsts valodā, bet 1995. gadā šis likums ticis grozīts, nosakot, ka pamatskolā un vidusskolā, kurā mācībvaloda nav latviešu valoda, attiecīgi vismaz divi un trīs priekšmeti jā mācā valsts valodā. Šo tendenci turpinot arī pašlaik spēkā esošais Izglītības likums, kas pieņemts 1998. gadā. Saskaņā ar tajā nostiprināto pamatprincipu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā, kaut gan viens no izņēmumiem noteic, ka mazākumtautību izglītības programmas ietvaros mācību process var tikt īstenots arī citā valodā. Noteikts skaits mācību priekšmetu šādās programmās jāapgūst valsts valodā. Saeima norāda, ka „šīs normas mērķis bija noteikt šo personu tiesības saglabāt savu valodu un ar mazākumtautības izglītības programmas kvalitāti nodrošināt, ka šādas personas apgūst valsts valodu tādā līmenī, kas tām nodrošinātu sekmīgu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā un darba tirgū”. Apzinoties, ka „šo interešu līdzsvars nav panākams īsā laika periodā”, jau ar likuma sākotnējās redakcijas pārejas noteikumiem pilnīga pāreja uz vidējās izglītības apguvi valsts valodā tika atlikta līdz 2004. gada 1. septembrim.

Atbildes rakstā, atsaucoties uz statistikas datiem, norādīts, ka šī pakāpeniskā procesa gaitā arvien vairāk uzlabojušās pedagogu valsts valodas zināšanas, līdz pavisam nenozīmīgs kļuvis to izglītības darbinieku skaits, kuri

latviešu valodā spēj sazināties tikai sarunvalodas līmenī. Bez tam visu mazākumtautību izglītības iestāžu direktori izteikuši gatavību uzsākt pāreju uz mācībām valsts valodā.

Turklāt izglītības reformas pakāpeniskā procesa laikā likumdevējs un valsts pārvalde esot elastīgi reaģējuši uz reālo situāciju. Pirmkārt, tā kā latviešu valodas kā priekšmeta mācīšana vēlamos rezultātus nav devusi, esot veikti jau minētie 1995. gada grozījumi Izglītības likumā. Tam vajadzētu nodrošināt valsts valodas apguvi ar praktiska lietojuma palīdzību. Otrkārt, tuvojoties 2004. gada 1. septembrim, esot noskaidrots, ka pilnīga pāreja uz mācībām valsts valodā līdz šim datumam nebūs iespējama. Tādēļ Izglītības likumā ieviesta apstrīdētā norma, kas noteic tikai daļēju izglītības satura apguvi latviešu valodā. Treškārt, mācību iestādēm esot ļauts izvēlēties, kurus no priekšmetiem mācīt valsts valodā.

Atbildes rakstā noraidīts pieteikuma iesniedzēja viedoklis, ka apstrīdētās normas leģitīmo mērķi iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Pirmkārt, „mācoties valodu tikai kā priekšmetu, ļoti reti tiek sasniegta funkcionāla divvalodība. [...] Latvijas apstākļos latviešu valoda mācīblīdzekļa funkcijā ir praktiski vienīgais veids, kā krievu mazākumtautības lingvistiskās pašpietiekamības apstākļos panākt konkurētspējīgu valsts valodas zināšanu līmeni”. Otrkārt, „iesniedzēja piedāvātais līdzeklis – latviešu valodas kā mācību priekšmeta stundu skaita palielināšana – būtu vēl vairāk ierobežojošs, jo palielinātu skolēnu kopējo mācību slodzi”. Treškārt, ja adekvāta latviešu valodas apguve netiktu nodrošināta valsts un pašvaldību mācību iestādēs, ģimenēm to nāktos finansēt no saviem līdzekļiem, turklāt to ne visi varētu atļauties. Saeima atgādina, ka, „nodrošinot valsts valodas lomu, valsts vienlaikus veicina mazākumtautību valodu saglabāšanu, indivīda multilingvismu un pozitīvu attieksmi pret valodu daudzveidību”.

Saeima nepiekrīt pieteikuma iesniedzēja apgalvojumam, ka valsts nav sniegusi informāciju par izglītības reformu. Valsts institūcijas esot rīkojušas seminārus un konferences par izglītības politikas pārmaiņām, darbojas

Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos, īstenots projekts „Atvērtā skola”, visās pašvaldību izglītības iestādēs esot bilingvālās izglītības koordinatori.

5. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētā norma šobrīd ir vienīgais veids, kā iespējams panākt, lai skolēni vēlāk varētu realizēt citas tiesības, tostarp tiesības konkurēt darba tirgū un iegūt valsts apmaksātu augstāko izglītību valsts augstskolās. Bez tam šī norma ļaujot īstenot Latvijas sabiedrības integrācijas programmu. Ja normas mērķis tiks sasniegts, izglītojamie gūs iespēju brīvi un atbilstoši savām spējām izmantot arī tiesības uz nodarbošanos. Viņaprāt, izglītības reformas pasākumi un apstrīdētā norma ir visefektīvākie līdzekļi šādu mērķu sasniegšanai un tie nodrošina vistaisnīgāko līdzsvaru, kāds šobrīd ir iespējams starp dažādiem sabiedrības pārstāvjiem un to interesēm.

Saeimas pārstāvis atzina, ka esot bijis pamats grozīt Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktu un mīkstināt tā prasības. Izglītības reformas tempu nenosakot valsts normatīvi, bet gan esošā situācija. Viņš arī pieļāva, ka 1998. gadā, pieņemot Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktu, esot bijusi cerība, ka „krievvalodīgie” vēlēsies daudz vairāk mācīties valsts valodā, bet diemžēl tā neesot noticis.

Šobrīd noteiktais vidējās izglītības standarts nodrošinot ar mazākumtautības valodu, identitāti un kultūru saistīta mācību satura apguvi attiecīgajās mazākumtautību valodās un sniedzot skaidrību par apjomu, kādā likums prasa īstenot mācības valsts valodā. Latvijā mazākumtautību pārstāvjiem tiekot garantētas tiesības izglītības iestādēs apgūt mazākumtautības izglītības programmu, kurā iekļauta mazākumtautības dzimtā valoda un ar mazākumtautības identitāti un integrāciju Latvijas sabiedrībā saistītie mācību priekšmeti.

Izglītības valsts inspekcija (turpmāk – Inspekcija) lūgusi izglītības iestādēm iesniegt pašnovērtējumu par gatavību no 2004. gada 1. septembra

uzsākt mācības tikai valsts valodā. Tikusi veikta skolēnu, skolotāju un vecāku anketēšana. Varot secināt, ka izglītības iestādēs kopumā ir notikusi dziļa un vispusīga iepriekšējā mācību gada darba, kā arī attiecīgu pārmaiņu īstenošanas gatavības analīze un ir plānoti adekvāti turpmākie pasākumi. Šobrīd Inspekcija turpinot faktiskā stāvokļa izvērtēšanu. To apliecinot tiesai iesniegtie dokumenti, arī Inspekcijas 2005. gada 17. marta rīkojums, kurā uzdots pārbaudīt pašreizējo stāvokli.

Saeimas pārstāvis uzsvēra, ka valsts, izveidojot līdzdarbošanās sistēmu, esot nodrošinājusi līdzdalības principa ievērošanu. Process bijis sabiedrībai atklāts un pieejams. Tā īstenošana sabiedrībā esot apspriesta un izvērtēta. Mazākumtautību izglītības politikā nepārtraukti tiek uzturēts dialogs profesionālā un sabiedriskā līmenī.

Viņš arī uzskata, ka pieteikuma iesniedzēji nav pierādījuši apstrīdētās normas izraisītās kaitīgās sekas un apgalvojums, ka ir noticis Satversmē un starptautiskajos dokumentos noteikto tiesību aizskārums, esot vienīgi spekulācija. Viņš uzsvēra vairāku lietā pieaicināto personu pausto viedokli, ka šobrīd nav iespējams objektīvi novērtēt apstrīdētās normas ietekmi, jo skolēnu iegūtās izglītības kvalitāte neesot atkarīga tikai no apstrīdētās normas, bet gan no vairākiem citiem faktoriem, jo sevišķi no pedagogu darba kvalitātes. Izglītības kvalitāte esot atkarīga arī no attieksmes pret valsts valodu ģimenē. Atsaucoties uz lietā esošajiem materiāliem, viņš uzsvēra, ka gadījumā, ja latviešu valodas vietā attiecīgie mācību priekšmeti būtu jāapgūst angļu valodā, skolēnu vairākums tam piekristu.

Saeimas pārstāvis norādīja, ka neesot noticis Vīnes konvencijas 18. panta pārkāpums, jo no parakstītās, bet neratificētās Minoritāšu konvencijas neizriet pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības iegūt izglītību tikai dzimtajā valodā un šādas tiesības nav konvencijas mērķis un objekts.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas 8. Saeimas deputāts, bijušais izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis – tiesas sēdē

norādīja, ka vidusskolas galvenais uzdevums ir sagatavot jauniem augstskolai, kur studijas saskaņā ar 1995. gadā pieņemto Augstskolu likumu notiek valsts valodā. Tātad divpadsmit gadu laikā esot jāapgūst valsts valoda. Viņš iebilda pret pieteikuma iesniedzēja priekšlikumu palielināt valsts valodas stundu skaitu un atzīmēja, ka tā būtu pārlietu liela slodze skolēniem, kā arī prasītu ievērojamus papildu līdzekļus.

Kā nozīmīgu risinājumu, kas tika izmantots, pieņemot apstrīdēto normu, viņš minēja skolām doto iespēju izvēlēties, kurus priekšmetus pasniegt valsts valodā. Mācībvalodu proporcija „60/40” tikusi izraudzīta, izvērtējot situāciju, nopietni konsultējoties ar skolu vadību, ar speciālistiem, Mazākumtautību konsultatīvajai padomei izvērtējot skolu gatavību un praktiskās nepieciešamības, kā arī konsultējoties ar starptautisko institūciju pārstāvjiem.

Kārlis Šadurskis norādīja, ka Inspekcijas veiktais monitorings devis pārliecību, ka „nospiedošā vairumā” apstrīdētā norma tiks ieviesta sekmīgi. Sākotnēji esot apsvērta iespēja, vai normatīvajos aktos nebūtu jāparedz izņēmums dažām skolām. Bet rezultāti bijuši pietiekami labi un skolu direktori ziņojuši par gatavību šai reformai.

Viņš informēja par pasākumiem, kas veikti pedagogu gatavības nodrošināšanai. Lai sagatavotu pedagogus, celtu viņu valsts valodas zināšanu līmeni un nodrošinātu attiecīgo priekšmetu mācīšanai valsts valodā nepieciešamās metodikas apguvi, tikusi dibināta Izglītības ministrijas struktūrvienība – Latviešu valodas apguves valsts programma. Pedagogiem esot nodrošinātas divas bezmaksas kursu programmas – valodas kursi un bilingvālās metodikas kursi, kas notikuši visā valstī. Tikuši izdoti desmitiem bilingvālo mācību līdzekļu.

7. Pieaicinātā persona – izglītības un zinātnes ministre Ina Druvieta – tiesas sēdē secināja, ka ikviena norise mazākumtautību izglītības jomā skar ne tikai šo mazākumtautību, bet gan visu sabiedrību. Tāpēc esot ļoti svarīgi, lai ikviens process tiktu traktēts kā visas sabiedrības interesēs esoša norise un

ikviens process tiktu skatīts tieši no šā vispārējā labuma viedokļa, nevis no vienas atsevišķas grupas viedokļa.

Skola 12 mācību gadu laikā dodot dzīvei nepieciešamās zināšanas, kas neesot abstraktas, bet esot atbilstošas noteiktam laikam, noteiktai telpai, tātad noteiktai sabiedrībai. Latvijā valsts valodas zināšanas esot priekšnosacījums tam, lai skolā apgūto varētu izmantot ikdienas darbā.

Ina Druviete pauda viedokli, ka ir jānodrošina reālas latviešu valodas tiesības Latvijas telpā. To varot panākt tikai tad, ja latviešu valoda kļūst par latviešu un mazākumtautību pārstāvju savstarpējās saziņas valodu, tas ir, īstenojot reālu integrāciju, kuras jēga ir tāda, ka valstij intensīvi un aktīvi jāpalīdz ikvienai mazākumtautībai saglabāt savu valodu un kultūru, vienlaikus saglabājot latviešu valodu kā kopējo saziņas valodu. Šādu valodas prasmi nodrošinot izglītības sistēma. Nevarot būt tā, ka skola negarantē valodas zināšanu kopumu, kas būtu pietiekams, lai tālāk valoda pati veiktu šīs sabiedrības integrācijas funkcijas un lai ikvienam latvietim tiktu garantētas elementārās lingvistiskās cilvēktiesības, proti, valsts valodas lietotājam būtu iespējas lietot savu valodu savā valstī vienmēr un visur.

Izglītības reforma esot rūpīgi sagatavota, konsekventi īstenota, un to nedrīkstot skatīt tikai skolas mērogā, jo jārunā par vispārējo valodas politiku Latvijā.

Ina Druviete norādīja, ka vidusskola ir kvalitatīvi jaunu zināšanu apguves posms ar pilnīgi atšķirīgu pieeju mācību procesam, kura mērķis ir sagatavot skolēnu studijām augstskolā. Tāpēc būtiski esot saprast, ka zināšanu kvalitāte ir arī prasme šīs zināšanas izmantot praktiskajā darbībā un to nodrošinot bilingvālā izglītība, par kuru Latvijā faktiski varot runāt jau no 1995. gada. Skolās tiek izmantota progresīva metode – valodas un mācību satura integrācija, un skolotājs esot tas, kurš pielāgo attiecīgo metodi konkrētam bērnam. Turklāt, izvēloties apmācības metodi, esot jāņem vērā situācija valstī, kur nav spēcīgas ārējās latviešu valodas vides, kas nodrošinātu šo zināšanu automātisku apguvi.

Arī pasaules bilingvālās izglītības teorētiķi uzsverot, ka bilingvālā izglītība ir efektīva tikai tad, ja ar tās palīdzību tiek mācīti tā sauktie nopietnie priekšmeti, tostarp eksaktie priekšmeti. Tāpēc nebūtu pamata ļauties retrospektīvām ilūzijām par latviešu valodu kā, teiksim, folkloras un tikai latviskās identitātes valodu. Latviešu valoda ir mūsdienīga valoda, zinātnes un tehnikas valoda. Tāda tā ir jāprot visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Esot pierādīts, ka, mācoties otru valodu tikai kā mācību priekšmetu, lielākoties tiekot apgūtas zināšanas par valodu, bet netiekot aktivizēts iedzimtais valodas apguves mehānisms. Jaunākie atzinumi valodas apguves teorijā esot tādi, ka valodu apgūvē galvenais ir aktivizēt šos tā sauktā iedzimtā valodas mehānisma reliktus, kuri saglabājas arī pēc 12 gadu vecuma, un to var izdarīt tikai tad, ja valoda tiek aktīvi producēta, nevis reproducēta.

Ina Druviete norādīja: ja skolēna vispārējais zināšanu līmenis un intelekta koeficients ir pietiekams, tad viņam nav grūti apgūt latviešu valodu kā valsts valodu un līdz ar to nav arī grūtību mācīties vidusskolā. Savukārt atsevišķie, individuālie gadījumi esot atrisināmi, noskaidrojot grūtību patieso iemeslu.

Ina Druviete akcentēja Minoritāšu konvencijas 14. panta komentāros norādīto. Proti, mazākumtautību pārstāvju tiesības – tiesības uz savas identitātes uzturēšanu –, īstenojamas bez aizspriedumiem pret oficiālās valodas apguvi vai mācībām šajā valodā. Oficiālās valodas prasme esot nenoliedzams sabiedrības integrācijas faktors. Viņa pauda pārliecību, ka pašreiz noteiktā proporcija atbilst valsts sociolingvistiskajai realitātei un Latvijas sabiedrības integrācijas konceptam. Ne Latvijā, ne arī kur citur pasaulē neesot tādu normatīvo aktu, kas prasītu skolotājiem, kuri strādā ar mazākumtautību bērniem, zināt šo bērnu dzimto valodu. Šāda prasme pedagoģiskajā literatūrā tiekot atzīta par vēlamu, bet ne obligātu.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes Slāvu valodu un literatūru nodaļas docente Tatjana Liguta – tiesas sēdē

norādīja, ka neviena reforma nevarot notikt, kamēr visiem tās dalībniekiem nav pilnīgi skaidri tās mērķi. Viņa esot noskaidrojusi, ka izglītības reformas mērķi ir valsts valodas prasmes uzlabošana, bērnu konkurētspējas paaugstināšana, skolu segregācijas likvidēšana, sabiedrības integrācija un latviešu valodas vides nodrošināšana skolā. Nevienā dokumentā šie mērķi skaidri neesot norādīti, un katru reizi tiekot izcelts cits galvenais mērķis. Tatjana Liguta uzskata, ka šie mērķi ir pārāk dažādi, lai būtu sasniedzami ar vienu un to pašu līdzekli.

Valsts valodas prasme esot ļoti svarīgs mērķis, kuru šodien atbalsta gandrīz visi, jo skolēni un vecāki skaidri apzinās, ka bez latviešu valodas viņi nevarēs dzīvot Latvijā. Tomēr, lai sasniegtu šo mērķi, neesot noteikti jāpāriet uz priekšmeta pilnīgu pasniegšanu valsts valodā. Varot izmantot arī citus līdzekļus un metodes, piemēram, latviešu valodas nodarbības bērnudārzos vai padziļinātu tādu priekšmetu apguvi, kuri skolēnam ir tuvāki, interesantāki vai kuri ir saistīti ar viņa nākotni, latviešu valodā fakultatīvi ārpus skolas programmas. Tatjana Liguta arī uzskata, ka vidusskolā jāturpina tāda pati bilingvālā izglītība, kāda ir pamatskolā.

Viņa izteica šaubas par to, vai reālajā dzīvē var precīzi procentuāli sadalīt mācību apjomu, noteikt, cik daudz tiek pasniegts vienā valodā un cik – otrā. Mācībvalodu lietojuma proporcija „60/40” esot diezgan subjektīva un nepamatota, turklāt pirmajā izstrādātajā modelī bijusi paredzēta proporcija „70/30”. Spēkā esošais sadalījums esot politiska lēmuma rezultāts.

Tatjana Liguta akcentēja, ka neesot pamata runāt par reformas pakāpeniskumu. 1995. gadā tika noteikts, ka latviešu valodā jāpasniedz divi priekšmeti pamatskolā un trīs priekšmeti vidusskolā. Skolas neesot bijušas sagatavotas šādam solim, un laba kvalitāte šajos priekšmetos pirmajos gados noteikti neesot panākta. 1998. gadā esot konstatēts, ka šī norma „nestrādā”, tāpēc Izglītības likumā ieviesti citi līdzekļi. Tādējādi no skolām, kas tikko kā tikušas galā ar vienu lietu, pilnīgi negaidīti prasīts kaut kas cits.

Atšķirībā no valsts valodas apgūšanas, kas esot prioritāra, netiekot nodrošināta mazākumtautību valodu un identitātes saglabāšana. Dzimtajā

valodā pasniedzamo stundu skaits nemitīgi samazinoties, bet skolēns nevarot apgūt citas valodas, ja viņš „nav stiprs pats savā valodā”. Krievu valoda esot „sliktā stāvoklī”, un literāru krievu valodu bērni varot dzirdēt tikai skolā. Tatjana Liguta secināja: lai spriestu par izglītības reformas pedagoģiskajiem rezultātiem, ir pagājis pārāk mazs laiks. Tomēr varot runāt par politiskajiem rezultātiem. Bērniem zūdot interese par mācībām, izglītības kvalitātes jautājumi esot „atstumti otrajā plānā”. Valsts negribot dzirdēt mazākumtautību balsi, un tas radot pazemojuma sajūtu diezgan lielā sabiedrības daļā. Sabiedrības dezintegrācija esot padziļinājusies, un tas esot nepareizas politikas rezultāts.

9. Pieaicinātā persona – Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta pārstāvis Ilmārs Mežs – tiesas sēdē atzina, ka vairākās etnisko mazākumtautību skolās, piemēram, poļu, ukraiņu un lietuviešu skolās, tiek izmantota tā sauktā iegremdēšanas metode, proti, pirmklasnieki uzsāk mācības dzimtajā valodā, kurā viņiem ir vājas zināšanas vai tādu nav nemaz, jo ģimenē šo valodu nelieto. To gan nevarot uzskatīt par mazākumtautību bērnu tiesību nesamērīgu ierobežojumu un bērnu interesēm nodarītu kaitējumu.

Viņš paskaidroja, ka pieteikumā pieļauta būtiska kļūda, apgalvojot, ka pirmskara Latvijas izglītības sistēma, atbilstoši kurai etnisko mazākumtautību skolās latviešu valoda bija tikai atsevišķs priekšmets, labvēlīgi ietekmējusi pie mazākumtautībām piederošu personu valsts valodas prasmi. 1925. gada tautas skaitīšanas dati liecinot, ka 81 procents Latvijas krievu neprata latviešu valodu. Tātad iesniedzēja pieņēmums, ka galvenokārt krievu valodā īstenota izglītība spēja nodrošināt nepieciešamo valsts valodas prasmi, esot maldīgs.

Fakts, ka 40 procenti no priekšmetiem tiek mācīti mazākumtautības valodā, pierādot, ka Latvijas mazākumtautībām nav liegts izmantot savu dzimto valodu arī vidējās izglītības ieguvē. Ilmārs Mežs atsaucās uz Minoritāšu konvencijas 14. panta trešo daļu, kas paredz, ka dzimtās valodas apguvei vai

izglītības ieguvei mazākumtautības valodā ir jānotiek, nekaitējot valsts valodas apguvei vai izglītības ieguvei tajā. Viņš norādīja: saistībā ar Minoritāšu konvencijas ievērošanu Igaunijā, kura paredzēta analoga vidusskolu reforma, proporcija „60/40” esot atzīta par akceptējamu veidu, kā īstenot minētās konvencijas 14. pantu.

Eiropas Savienības dalībvalstīs reti esot pieejama valsts garantēta vidējā izglītība mazākumtautību valodās. Arī Krievijā pat pamatskolu līmenī netiekot nodrošināta izglītība mazākumtautības valodā ne tikai 30 000 lielajai latviešu mazākumtautībai, bet arī miljonos mērāmajām ukraiņu, baltkrievu, armēņu un daudzām citām mazākumtautībām. Eiropas Savienības dalībvalstu prakse Minoritāšu konvencijas piemērošanā liecinot, ka šīs konvencijas mērķis parasti ir aizsargāt asimilētās mazākumtautības no izzušanas. Rietumeiropā tādu mazākumtautību šīs konvencijas izpratnē, kuru ievērojama daļa neprastu valsts valodu, faktiski nemaz neesot. Tāpat lielākajā daļā Eiropas Savienības dalībvalstu šo konvenciju neattiecina uz pēckara iebraucējiem, par kādiem var uzskatīt lielāko daļu no Latvijas krieviem. Esot valstis, kur valstiskā mazākumtautību aizsardzība tiek piemērota pavisam mazām un asimilētām mazākumtautībām, kas nerasniedz pat vienu procentu no valsts iedzīvotāju kopskaita, taču tiekot ignorētas arī tūkstošiem un pat miljoniem lielas pēckara imigrantu kopienas. Pie tām piederošās personas jau dzimušas vai naturalizējušās attiecīgajā valstī, tomēr tām vēl nav izveidojušās ilgas, ciešas un noturīgas saites ar šo valsti. Latvijas situācija esot sarežģītāka, jo vienā etniskajā mazākumtautībā tiek apvienoti gan pēckara imigranti, gan apmēram viena trešdaļa no Latvijas krieviem, kuru senči šeit dzīvojuši jau vienu vai divus gadsimtus. Piemēram, Somija esot izvēlējusies diferencēt veckrievus, kuru priekšteči tās teritorijā dzīvojuši jau kopš 19. gadsimta, un tos krievus, kuri ieradušies Somijā pēc Otrā pasaules kara.

Latvijā krieviem tiekot nodrošināta dzimtās valodas lietošana izglītības procesā, tiekot atbalstītas krievu kultūras biedrības. Taču, pēc Ilmāra Meža domām, uz viņiem nebūtu korekti nekritiski attiecināt arī Minoritāšu konvencijas „smagākos pantus”, jo citās valstīs līdzīgā situācijā netiek

piemērotas nekādas vai arī tiek piemērotas tikai minimālas mazākumtautību tiesības.

Viņš kā aplamu novērtēja iesniedzēja pieņēmumu, ka reformas rezultātā liela daļa skolēnu nespēsot turpināt izglītību vidusskolā sakarā ar nepietiekamu valsts valodas prasmi. Izglītības un zinātnes ministrijas dati liecinot, ka 2004. gada rudenī skolās ar krievu mācībvalodu mācības 10. klasē turpināja 6733 skolēni (59 procenti). Šis īpatsvars neatšķiroties no iepriekšējo gadu rādītājiem un esot analogs latviešu vidusskolās.

Tiesas sēdē Ilmārs Mežs izteica viedokli, ka problēmas radušās nevis tāpēc, ka Latvija pūlas uztipt krievu mazākumtautībai kādas starptautiski nepieļaujamas normas, bet gan tāpēc, ka šī mazākumtautība pieradusi pie vēsturiski izveidotām lingvistiskām privilēģijām un tai ir ļoti grūti no tām atteikties. Viņš arī uzskata, ka ir spekulatīvi runāt par krievu identitātes apdraudējumu, ja vien netiek uzskatīts, ka krievu identitāte zūd, cilvēkam iemācoties latviešu valodu. Ja sava identitāte šiem cilvēkiem ir svarīga un dārga, tad viņi to saglabātu arī tad, ja tikai viens priekšmets nedēļā skolās tiktu pasniegts viņu valodā.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas krievu mācībvalodas skolu asociācijas bijušais valdes priekšsēdētājs Igors Pimenovs – pauda viedokli, ka izglītības reforma tiekot ieviesta piespiedu kārtā. Neesot veikta pietiekama sabiedriskās domas izpēte. Neesot īstenots līdzdalības process, ar ko saprotama situācija, kad abas puses, arī tad, ja viena no šīm pusēm ir valsts, ir gatavas uzklaut visus argumentus un mainīt savu viedokli.

Pāreja no krievu valodas uz valsts valodu kā mācībvalodu notiekot pārāk strauji. Pašreizējā izglītības reforma nodrošinot iespēju izvēlēties apmācības programmu tikai pamatskolā, savukārt vidusskolā šādu iespēju neesot.

Izglītība valsts valodā neesot saistāma ar sabiedrības integrācijas veicināšanu. Pastāvot arī citi integrācijas veicināšanas līdzekļi. Integrācijai esot jābalstās „uz kopēju vērtību konstatēšanas, kopēju jūtu un attieksmes pret valsti

izveidošanas”. Šo mērķi varot īstenot arī tad, ja mācībvaloda ir dzimtā valoda, nevis valsts valoda. Mazākumtautības valodai vajagot būt dominējošai izglītības procesā gan pamatskolā, gan vidusskolā.

11. Pieaicinātā persona – privātās vidusskolas „Evrīka” direktora vietnieks Valērijs Buhvalovs – norādīja, ka reforma neveicinot skolēnu konkurētspēju nākotnē. Bilingvālā izglītība esot ļoti laba ideja, bet Latvijā tā līdz šim neesot metodiski pilnīgi izstrādāta. Bilingvālās izglītības efektīvai īstenošanai esot vairāki priekšnosacījumi. Pirmkārt, skolotājiem brīvi jārunā divās valodās, jāpārzina arī priekšmeta terminoloģija. Otrkārt, esot nepieciešamas mācību grāmatas un mācību līdzekļi ar bilingvāli diferencētu saturu. Treškārt, esot vajadzīgas Izglītības un zinātnes ministrijā apstiprinātas skolotājiem paredzētas daudzveidīgas metodikas. Ceturkārt, katrai pamatskolai un vidusskolai vajagot būt tiesīgai mainīt valodas lietošanas apjomu katrā mācību priekšmetā.

Apstrīdētā norma esot vērtējama kā politiska norma, kurai nav zinātniska pamatojuma. Kā politiskā kompromisa rezultāts apstrīdētā norma varētu tikt papildināta ar diviem vārdiem „vai bilingvāli”.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra direktore Ilze Brands Kehre – tiesas sēdē norādīja, ka svarīgākais jautājums izskatāmās lietas ietvaros esot šāds: vai apstrīdētās normas pieņemšana ir starpposms vai arī galarezultāts mazākumtautību izglītības reformas īstenošanas procesā? Tāpēc ļoti svarīgi esot definēt to, vai apstrīdētajā normā ietvertā valsts valodas proporcija būs pagaidu risinājums pārejai uz apmācību tikai valsts valodā vai tomēr šī norma būs pamats mazākumtautību valodu lietošanai izglītības procesā.

Viņa uzsvēra, ka Izglītības likumā būtu skaidri jānoteic, ka apstrīdētā norma ir pārejas noteikums ceļā uz kādu citu, vēl nenoteiktu modeli. Bet, ja

apstrīdētā norma ir pastāvīga (kā to tiesas sēdē apgalvoja valsts institūciju pārstāvji), tad to arī vajagot precizēt Izglītības likumā.

Ilze Brands Kehre pauda viedokli, ka apstrīdētā norma pieņemta tikai 2004. gada 5. februārī, īsi pirms tās īstenošanas termiņa (2004. gada 1. septembra), taču pati reforma tika uzsākta 1991. gadā. Tāpēc svarīgs esot jautājums par mazākumtautību pārstāvju līdzdalību šajā procesā. Viņa uzsvēra, „ka līdzdalība tomēr ir pilnīgi cits jēdziens nekā dialogs, kas varētu ietilpt līdzdalībā, bet nebūt visa līdzdalība”. EDSO Lundas rekomendācijā esot izstrādāti zināmi ieteikumi tieši par mazākumtautību līdzdalību, un tie Latvijā tomēr būtu ņemami vērā, jo pie tiem strādājuši vairāki eksperti. Līdzdalībai esot ļoti daudzas un dažādas formas. Būtiskākā no tām esot „tiešā līdzdalība pārvaldē, tiešā līdzdalība izpildvarā mazākumtautībām un īpaši tur, kur jautājumi skar konkrēto mazākumtautību vai interešu grupu”. Šāda mazākumtautības līdzdalības forma neesot aplūkota, kaut gan par to būtu vajadzējis padomāt pirms vairākiem gadiem. Tāpēc, lai nodrošinātu mazākumtautību līdzdalību izglītības reformā un šā procesa leģitimizāciju, tajā bija jāiesaista mazākumtautību pārstāvji.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks Dr.hist. Leo Dribins – tiesas sēdē pauda viedokli, ka apstrīdētās normas satura izvērtēšana Satversmes tiesas procesa ietvaros, no vienas puses, ir novēlota. No otras puses, faktiski tiesas sēdē tiekot aplūkota plašāka problēma – apstrīdētās normas īstenošanas (piemērošanas) procesa atbilstība Satversmei, taču to vērtēt šobrīd esot par agru, jo tikai 2004. gada 1. septembrī sākās apstrīdētās normas īstenošana. Tāpēc tā informācija, kura līdz šim brīdim esot saņemta par šīs pārejas īstenošanas pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem, vēl neesot pietiekama, lai izdarītu secinājumus, „vai tas atbilst kopumā vai neatbilst Satversmes principiem, to burtam un garam”. Kā galveno problēmu izglītības reformas īstenošanas procesā Leo Dribins minēja to, ka daļā mazākumtautību skolu

skolotāji nav pietiekami sagatavoti vadīt stundas valsts valodā. Daļā mazākumtautību skolu izveidojusies tāda situācija, ka „skolotāji palīdz skolēniem apgūt mācību vielu, bet skolēni palīdz skolotājiem iemācīties pareizi runāt latviešu valodā”. Turklāt viņš uzsvēra, ka skolotājs, cenšoties izpildīt likuma prasību un lietot abas valodas, faktiski bilingvāli, lai panāktu vismaz kaut kādu rezultātu, spēj stundas laikā aptvert tikai divas trešdaļas, bet atsevišķos gadījumos – tikai pusi no paredzētās mācību vielas. Līdz ar to izglītības reformas īstenošanas procesā skolēnam vidusskolā netiekot dota tā izglītība, kas viņam ir paredzēta, un tādējādi tiekot aizskartas Satversmē garantētās skolēnu tiesības uz izglītību.

Leo Dribins secināja, ka mazākumtautību izglītības reforma būtu vēlama un likumdevēja izraudzītā valodu proporcija „60/40” būtu lietderīga un pieņemama, taču zināmā nevienlīdzība rodas nevis apstrīdētās normas teksta dēļ, bet tās īstenošanas dēļ. Valsts šobrīd neesot gatava īstenot mazākumtautību izglītības reformu.

Viņš uzsvēra, ka vidējās izglītības reformēšana, daļēji vai pilnībā pārejot uz valsts valodu, notiekot arī citās valstīs. Piemēram, Polijā, daļēji – Ukrainā un Lietuvā. Bet tas notiekot „bez lieka trokšņa”, minoritāšu ģimenēm pašām izvēloties šo pāreju. Tātad, ja reforma notiekot brīvprātīgi, tad nekādas asas problēmas nerodoties, jo valsts administratīvi nediktējot un neiejaucoties šajā procesā ar varas spēku.

14. Pieaicinātā persona – Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS vadošā pētniece Marija Golubeva – tiesas sēdē uzsvēra, ka apstrīdētā norma pati par sevi nevarot būt ne diskriminējoša, ne nediskriminējoša, jo tā tikai norāda, kādā proporcijā skolā var izmantot mācībvalodas. Bet prakse, kas izriet no šīs normas, gan varot izrādīties diskriminējoša.

Viņa atzīmēja, ka laikā, kad Satversmes 81. panta kārtībā tika pieņemta apstrīdētā norma, likumprojekta anotācijā tika iekļauts arī novērtējums par sociālo ietekmi, par ietekmi uz tautsaimniecību u.c. Anotācijās ietvertais

novērtējums bieži vien esot ļoti primitīvs, tas netiekot balstīts ne uz kādiem zinātniskiem pētījumiem un pat ne uz stingru metodoloģiju. Tā tas esot noticis, pieņemot apstrīdēto normu. Līdz ar to nekādi pētījumi vai izvērtējumi par tās sociālo ietekmi neesot veikti.

Marija Golubeva piekrīt, ka izglītības procesa monitorings līdz šim nav veikts, jo objektīvi neesot zināms, kā reāli skolās tiek ieviesta apstrīdētā norma. Skolu direktoru ziņojumus nevarot uzskatīt par tādu informāciju, uz kuru varētu paļauties, jo direktori atrodoties „varas attiecībās gan ar saviem padotajiem, gan arī ar ministriju”. Tāpat nevarot paļauties tikai uz aptaujām, kuru gaitā Inspekcija aptaujā skolēnus, vecākus un skolotājus, jo arī tas esot tikai viens no veidiem, kā noskaidrot faktisko situāciju.

Marija Golubeva pauda viedokli, ka ir iespējams izveidot atbilstošu monitoringu vai ietekmes vērtēšanas sistēmu. Tāpēc tas, „ka šobrīd neko nav iespējams salīdzināt un mērīt, nav nopietns arguments”. To varot darīt gan pēc mēneša, gan pēc diviem, gan pēc gada. Taču šobrīd nevarot vērtēt ietekmi uz izglītību kopumā, jo reforma sākusies tikai 2004. gada 1. septembrī. Vērtēt būtu iespējams pēc gadiem pieciem vai vēlāk.

15. Pieaicinātā persona – Dmitrijs Katemirovs – triju bērnu tēvs, kura bērni mācās 9., 10. un 11. klasē, pauda viedokli, ka krievu bērniem, apgūstot noteiktos priekšmetus latviešu valodā vai bilingvāli, esot grūti mācīties. Viņš apgalvoja, ka izglītības reforma bērnus ietekmējot psiholoģiski negatīvi, pie tam vecākiem esot grūti bērniem palīdzēt, jo viņi paši latviešu valodu vai nu nezina, vai zina slikti. Bez tam viņš uzsvēra, ka neesot pamanījis, ka līdz ar izglītības reformas ieviešanu uzlabotos bērnu latviešu valodas zināšanas, kā arī pauda bažas par to, ka reforma varētu pazemināt izglītības līmeni kopumā. Dmitrijs Katemirovs, neapšaubot nepieciešamību zināt latviešu valodu, pārmeta valstij, ka tā nenodrošinot skolās kvalitatīvu latviešu valodas mācīšanu.

16. Pieaicinātā persona – Sergejs Ancupovs – atsaucās uz savu pieredzi, kas gūta, strādājot par izglītības ministra padomnieku mazākumtautību izglītības jautājumos un pētot ar izglītības reformu saistītos jautājumus. Viņš norādīja uz divām metodiska rakstura kļūdām, ko tiesas sēdē pieļaujot lietas dalībnieki un pieaicinātās personas. Pirmkārt, nepamatots esot apgalvojums par tādu datu neesamību, ar kuru palīdzību varētu izdarīt secinājumus. Otrkārt, runātāji nepamatoti vispārinot kādu noteiktu detaļu, viedokli vai situāciju.

Kā pozitīvu piemēru Sergejs Ancupovs minēja pieredzi, kas gūta, pirms 10, 8 un 5 gadiem uzsākot valsts valodas integrāciju izglītības procesā. Veicot sekmju analīzi, varot konstatēt, ka skolās pēc tam, kad tika ieviesta valsts valoda kā citu priekšmetu pasniegšanas valoda, uzlabojušās ne vien latviešu valodas zināšanas, bet arī zināšanas citos priekšmetos. Viņš norādīja, ka Latvijā esot izveidota Latvijas Multikultūras skolu asociācija. Asociācijā ietilpstot skolas, kas mācību procesā izmanto vairākas valodas. Tā esot ļoti mūsdienīga un efektīva metodika. Taču to nevarot attiecināt uz visām skolām.

Sergejs Ancupovs, analizējot Izglītības satura un eksaminācijas centra datus par skolēnu sekmēm, secināja, ka aptuveni 30 procentiem skolēnu dažādu iemeslu dēļ pašreiz neesot pietiekamu zināšanu un prasmju, pat mācoties dzimtajā valodā. Šiem skolēniem, mācoties atsevišķus priekšmetus valsts valodā, varētu rasties papildu sarežģījumi, un varētu kristies viņu izglītības kvalitāte. Tā esot vienīgā potenciālā riska grupa, tomēr tā esot pietiekami liela, un tai vajagot pievērst īpašu uzmanību. Lai palīdzētu šiem skolēniem, neesot nepieciešams atcelt apstrīdēto normu, taču būtu vēlams ar pozitīvu attieksmi rast individuālus risinājumus. Valstij esot jāiegulda līdzekļi, lai šiem cilvēkiem palīdzētu.

Atbildot uz pieteikuma iesniedzēja jautājumu par to, kurās jomās būtu nepieciešama valsts līdzekļu piesaistīšana, Sergejs Ancupovs norādīja vairākus virzienus. Pirmkārt, skolās, kurās mācību metodika ir efektīva, uzkrātās pozitīvās pieredzes integrēšana tajās skolās, kur situācija ir vājāka. Otrkārt,

skolotāju kontrole un motivēšana. Treškārt, kvalitatīvas, bilingvālai apmācībai piemērotas mācību literatūras izdošana. Visbeidzot, sabiedrības pārliecināšana un informēšana.

17. Pieaicinātā persona – Izglītības valsts inspekcijas vadītāja pienākumu izpildītāja Valda Puiše – norādīja, ka Inspekcija atbilstoši Izglītības likumā noteiktajām funkcijām sistemātisku kontroli veic jau kopš 1996. gada. 2004. gadā izglītības iestādēs, nodrošinot apstrīdētās normas ieviešanu 10. klasē, esot bijis pietiekami daudz tādu pedagogu, kas spētu mācīt savu priekšmetu labā valsts valodā. 2004. gadā tikai 1,2 procenti no skolotāju kopskaita neatbilda noteiktajām prasībām.

Viņa atzīmēja, ka, pieņemot apstrīdēto normu, neesot veicināts dialogs starp valsti un personām, uz kurām minētā norma attiecas. Sekas tam esot abpusējā neuzticība, kas, iespējams, apgrūtina apstrīdētās normas ieviešanu.

Vērtējot skolotāju valsts valodas zināšanu līmeni, Valda Puiše norādīja, ka tas pakāpeniski uzlabojoties. Atbildot uz tiesas jautājumu par reformas īstenošanas kontroli, viņa atzina, ka, piemēram, visās Rīgas skolās, arī mazākumtautību skolās, šo kontroli veic pieci inspektori.

18. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrijas Vispārējās izglītības departamenta direktora vietniece, Integrācijas nodaļas vadītāja Evija Papule – norādīja, ka Latvija varot būt labs piemērs tam, kā neliela valsts spēj nodrošināt valsts un pašvaldības finansētu izglītību astoņās mazākumtautību valodās pamatskolā un septiņās mazākumtautību valodās vidusskolā.

1998. gada Izglītības likums faktiski esot pielicis punktu segregētai skolu sistēmai, jo ar to tikušas ieviestas vienotas izglītības programmas. Jebkura skola var izvēlēties vai nu izglītības programmu mācību apguvei valsts valodā, vai arī tādu izglītības programmu, saskaņā ar kuru var mācīties

mazākumtautības valodā un valsts valodā. Ministru kabineta noteikumi par pamatizglītības standartu paredzot četrus mazākumtautību izglītības programmas paraugus, no kuriem skola var izraudzīties sev piemērotāko. Visi modeļi nodrošinot pāreju 10. klasē uz proporciju „60/40”. Vidusskola varot izveidot arī savu izglītības programmu, kurā jāietver obligātie priekšmeti, atbilstošā virziena priekšmeti un skolas izveidotie priekšmeti. Mācībvalodas izvēlē skolai esot jāievēro, ka vismaz pieci mācību priekšmeti, neskaitot latviešu valodu, jāpasniedz valsts valodā. Līdz ar to skola metodisko ceļu varot izvēlēties brīvi. Vienlaikus skola esot atbildīga par to, kādā veidā tiek sasniegts galarezultāts. Arī licencēšanas komisijai svarīgs esot tikai galarezultāts.

Evija Papule atzina, ka Izglītības un zinātnes ministrija ļāvusi skolām izvēlēties priekšmetus, kuri pasniedzami valsts valodā. Ministrija esot ieteikusi sākt ar mājturības, rokdarbu, sporta pasniegšanu valsts valodā un vēlāk pakāpeniski pāriet uz ģeogrāfiju, dabaszinībām un eksaktajiem priekšmetiem. Atbildot uz jautājumu par izglītības kvalitāti, Evija Papule uzsvēra, ka centralizētie eksāmeni esot viens no svarīgākajiem informācijas avotiem, kas ļaujot spriest par izglītības kvalitāti. Latvija ir piedalījies Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) valstu Skolēnu starptautiskās novērtēšanas programmā (1998. – 2004. gads), un no attiecīgā ziņojuma esot redzams, ka gan tie skolēni, kas mācās latviešu valodā, gan tie, kas mācās mazākumtautības valodā, savās prasmēs uzrādot dinamiku un procentuālu pieaugumu.

Atbildot uz jautājumu par ministrijas sadarbību ar mazākumtautību pārstāvjiem izglītības reformas procesā, Evija Papule uzsvēra, ka semināru, sarunu un profesionālo dialogu partneri esot bijuši galvenokārt skolu direktori. Taču, lai runātu arī ar skolēnu vecākiem, esot izveidotas vairākas darba grupas, kuras viesojušās skolās. 2001. gadā tikusi izveidota Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos, kurā iekļauti ne tikai krievu, bet arī citu nacionālo minoritāšu pārstāvji, kā arī skolēnu vecāku pārstāvis. 2004. gadā Konsultatīvās padomes sastāvs esot papildināts, iesaistot tās mazākumtautību

organizācijas, kuras bija izveidojušās no jauna un izteikušas interesi par mazākumtautību izglītību.

19. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors Māris Lejnieks rakstveida viedoklī Satversmes tiesai atzīmē, ka Vīnes konvencijas 18. pants uzliek valstij pienākumu neatcelt starptautiskā līguma objektu un mērķi pirms līguma stāšanās spēkā. Viņš vērš tiesas uzmanību uz to, ka no minētās konvencijas teksta angļu un franču valodā izrietot valsts pienākums „neizjaukt” vai „nesagraut” starptautiska līguma objektu un mērķi.

Šāds pienākums sakņojoties labas ticības principā – nepadarīt līgumsaistību izpildi neiespējamu, pirms līguma normas iegūst saistošu spēku, un tādējādi nenovest pie noslēgtā līguma pārkāpuma. Līguma objekta un mērķa neatcelšanas pienākums esot spēkā no brīža, kad valsts paraksta šo līgumu, bet izbeidzoties, kad nepārprotami kļūst skaidrs, ka līgums nekad nestāsies spēkā, vai kad valsts nepārprotami darījusi zināmu savu nodomu nekļūt par līguma dalībnieci.

Māris Lejnieks uzskata, ka Minoritāšu konvencijas objekta un mērķa atcelšana varētu izpausties, piemēram, kā mazākumtautību skolu slēgšana, aizliegums iegūt izglītību dzimtajā valodā. Mācībvalodu lietojuma proporcijas noteikšanu mācību satura apgūvē nevarot uzskatīt par starptautiskā līguma „objekta graušanu”.

Secinājumu daļa

1. Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību vairākām Satversmē un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertajām tiesību normām, visupirms jāņem vērā tas, ka šo lietu nevar izskatīt atrauti no padomju okupācijas rezultātā izveidojušās sarežģītās etnodemogrāfiskās situācijas. Apstrīdētās normas saturs ir cēloniski saistīts ar šo situāciju.

1940. gada jūnijā PSRS okupēja Latviju, Igauniju un Lietuvu. Tā rezultātā šīs valstis zaudēja savu brīvību, piedzīvoja iedzīvotāju masveida izvešanas un nogalināšanas akcijas un krieviski runājošo ieceļotāju ieplūdumu. 1949. gada 25. martā no Latvijas tika deportēti 2,3 procenti iedzīvotāju, tas ir, apmēram trīs reizes vairāk cilvēku nekā 1941. gada 14. jūnija deportācijā, un latvieši to vidū bija 96 procenti. Faktiski Latvijas okupācijas laikā PSRS mērķtiecīgi īstenoja genocīdu pret Latvijas tautu (*sk. arī Saeimas 1996. gada 22. augusta Deklarāciju par Latvijas okupāciju*).

Pēc Otrā pasaules kara Latvijā notika PSRS pilsoņu masveida imigrācija un Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs salīdzinājumā ar pirmskara stāvokli ievērojami mainījās. Tā rezultātā samazinājās latviešu, bet būtiski pieauga cittautiešu, īpaši krievu, baltkrievu un ukraiņu skaits. Piemēram, saskaņā ar Valsts statistikas komitejas datiem 1935. gadā Latvijā pamatnācija – latvieši – bija 77 procenti no visu iedzīvotāju skaita, taču 1989. gadā – pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas – latviešu īpatsvars bija vairs tikai 52 procenti. Padomju varas veiktās rusifikācijas politikas rezultātā Latvijā mākslīgi tika radīta īpaša iedzīvotāju grupa – tā sauktie krievvalodīgie iedzīvotāji, par kādiem bija spiesti kļūt arī lielākā daļa citu tautību pārstāvju, piemēram, baltkrievi, ukraiņi un ebreji. Viņiem bija dotas tikai divas iespējas – mācīties vai nu krievu valodā, vai arī tās citas titulārās tautas valodā, kuras administratīvajā teritorijā viņi dzīvoja. Okupētajā Latvijā jau 70. gados no tiem bērniem, kas nebija ne latvieši, ne krievi, 85 procenti mācījās krievu skolās, bet 15 procenti – skolās ar latviešu mācībvalodu. Vienīgā privileģētā tauta bija krievi, kuriem jebkurā PSRS vietā bija nodrošināta viņu bērnu izglītošana dzimtajā krievu valodā. Rusifikācija nomāca un iznīdēja ārpus sava etnosa dzīvojošo cilvēku nacionālo apziņu, atņēma spēju aizstāvēt savu nacionālo patību (*sk.: Dribins L. Etniskās un nacionālās minoritātes Eiropā. Rīga: Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2004, 71. – 72. lpp.*).

Tajā pašā laikposmā imigrācija notika arī daudzās Rietumeiropas valstīs, taču, atšķirībā no Latvijas, – ar šo valstu piekrišanu. Šajā ziņā pastāvēja vēl viena svarīga atšķirība: Rietumeiropas valstu valdības pūlējās, lai panāktu

imigrantu sociālo integrāciju, turpretī padomju imigranti Latvijas sabiedrībā netika integrēti. Latvijā tika izveidota uz segregācijas principu balstīta skolu sistēma; ieceļotāju bērniem pārsvarā tika veidots atsevišķs paralēls „krievvalodīgo” skolu tīkls, vienlaikus likvidējot pirms okupācijas pastāvējušās mazākumtautību skolas, tostarp arī krievu nacionālās skolas.

2. Likumsakarīgs solis pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas bija jaunas izglītības sistēmas veidošana. Augstākā padome 1991. gada 19. jūnijā pieņēma Latvijas Republikas Izglītības likumu. Šis likums aizsāka izglītības sistēmas demokratizāciju, decentralizāciju un depolitizāciju, kā arī bija vērsts uz izglītības iespēju daudzveidības nodrošināšanu. Likuma 5. pants noteica, ka Latvijas Republikā ir garantētas tiesības iegūt izglītību valsts valodā. Valsts valodas apguve ir obligāta visās mācību iestādēs. Vienlaikus šis pants paredzēja, ka valstī dzīvojošiem citu tautību iedzīvotājiem tiesības uz izglītību dzimtajā valodā nosaka Valodu likums.

Tobrīd spēkā bija 1989. gada 5. maijā pieņemtais LPSR Valodu likums, un tā 1. pants noteica, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda. Tā kā Latvija vēl nebija atjaunojusi savu neatkarību, okupācijas rezultātā valstī atradās liels skaits personu, kas neprata valsts valodu, un bija izveidots ievērojams skaits skolu, kurās mācībvaloda nebija latviešu valoda, šā likuma 10. pantā tika noteiktas tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā arī valstī dzīvojošajiem citu tautību iedzīvotājiem. Faktiski šajās skolās mācībvaloda bija krievu valoda. Šo pantu Augstākā padome atstāja negrozītu arī 1992. gada 31. martā, izsakot Valodu likumu jaunā redakcijā.

Kā norāda Saeima, četrus gadus pēc Latvijas Republikas Izglītības likuma pieņemšanas tika konstatēts, ka daudzi to izglītības iestāžu absolventi, kurās mācībvaloda nebija valsts valoda, to zināja nepietiekami. Bija ierobežotas arī šo personu iespējas uzsākt studijas augstākās izglītības iestādēs, konkurēt darba tirgū un iekļauties Latvijas sabiedrībā. Tāpēc 1995. gada 10. augustā Saeima pieņēma grozījumus Latvijas Republikas Izglītības likumā

un papildināja likuma 5. pantu ar sesto daļu. Tā noteica: “Mazākumtautību vispārizglītojošās skolās, kurās mācībvaloda nav latviešu valoda, 1. līdz 9. klasē vismaz **divos**, bet 10. – 12. klasē vismaz **trijos** humanitārajos vai eksaktajos mācību priekšmetos mācībām pamatā jānotiek valsts valodā.” Šī tiesību norma stājās spēkā ar 1996./97. mācību gadu.

3. 1998. gada 29. oktobrī tika pieņemts jauns Izglītības likums, ar kuru tika uzsākta skolu segregācijas atcelšana, paredzot vienotas izglītības sistēmas izveidošanu. Likuma 9. panta pirmā daļa noteica, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā. Savukārt saskaņā ar šā panta otrās daļas 2. punktu citā valodā izglītību var iegūt arī valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās tiek īstenotas **mazākumtautību izglītības programmas**. Šajās programmās, ņemot vērā normatīvo aktu prasības, tiek noteikti priekšmeti, kuri apgūstami valsts valodā, mazākumtautības valodā vai abās valodās.

Iepriekšminētās normas par valsts valodu kā vienīgo mācībvalodu un mazākumtautību izglītības programmām stājās spēkā pakāpeniski. Proti, pārejas noteikumu 9. punkta 1. apakšpunkts paredzēja, ka ar 1999. gada 1. septembri valsts un pašvaldību vispārējās izglītības iestādēm ar citu, nevis latviešu mācībvalodu bija jāuzsāk mazākumtautību izglītības programmu īstenošana vai pāreja uz mācībām valsts valodā. Pamatojoties uz šo normu, pamatizglītībā mazākumtautību izglītības programmas tika ieviestas no 1. klases, bet, vadoties no Izglītības likuma pārejas noteikumu 6. punkta, trīs gadu laikā pakāpeniski mazākumtautību izglītības programmu īstenošana tika uzsākta arī pārējās pamatskolas klasēs. Saskaņā ar Ministru kabineta 2000. gada 5. decembra noteikumu Nr. 462 „Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu” 6.¹ pantu latviešu valodas lietojumu mazākumtautību pamatizglītības programmās nosaka Izglītības un zinātnes ministrijas apstiprinātie vispārējās pamatizglītības mazākumtautību programmu paraugi un izglītības iestāžu licencētās izglītības programmas.

Savukārt Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkts tika formulēts citādi. Tas noteica, ka ar 2004. gada 1. septembri valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs un valsts un pašvaldību profesionālās izglītības iestāžu pirmajosursos mācības tiek uzsāktas **tikai** valsts valodā.

4. Tomēr pēc tam, kad 2003. gada vasarā tika konstatēts, ka izglītības iestādes nav gatavas nodrošināt mācības tikai valsts valodā, Ministru kabinets 2003. gada 12. augustā Satversmes 81. panta kārtībā izdeva noteikumus Nr. 444 „Grozījumi Izglītības likumā”. Apstiprināšanai Saeimā tie tika iesniegti 2003. gada 1. septembrī. No šim normatīvajam aktam pievienotās anotācijas redzams, ka grozījumu mērķis bijis novērst pretrunu starp Vispārējās izglītības likuma 42. panta otro daļu, kas paredzēja, ka vispārējās vidējās izglītības programmu attiecīgajā virzienā var apvienot ar mazākumtautības izglītības programmu, iekļaujot tajā mazākumtautības dzimto valodu, ar mazākumtautību identitāti un integrāciju Latvijas sabiedrībā saistītu mācību saturu, un Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktu, kas noteica, ka ar 2004. gada 1. septembri valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs un valsts un pašvaldību profesionālās izglītības iestāžu pirmajosursos (turpmāk arī – izglītības iestādes) mācības tiek uzsāktas tikai valsts valodā (*sk.: Normatīvā akta projekta „Ministru kabineta noteikumi, kas izdoti Satversmes 81. panta kārtībā, „Grozījumi Izglītības likumā”” anotācija. Lietas materiālu 1. sēj., 215. lpp.*). Minētajos grozījumos bija noteikts, ka no 2004. gada 1. septembra vidējās izglītības iestādēs mācības tiek uzsāktas un īstenotas valsts valodā atbilstoši valsts **vispārējās vidējās izglītības standartam**. Standarts jau tolaik noteica: mazākumtautību valodās mācību satura apguvi var nodrošināt līdz **divām piektdaļām** no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā.

Izskatot likumprojektu „Grozījumi Izglītības likumā”, kas iesniegts kā Satversmes 81. panta kārtībā pieņemtie noteikumi, arī Saeima 2004. gada

5. februārī konstatēja, ka izglītības iestādes nav gatavas nodrošināt mācības **tikai** valsts valodā. Tāpat, pretēji likuma prasībām par valsts valodu kā vienīgo mācībvalodu, nebija iespējams vispārējās vidējās izglītības standartā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta noteikumiem, noteikt konkrētu valodas lietojuma proporciju. Tādēļ Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkts – apstrīdētā norma – tika izteikts citā redakcijā. Proti, no 2004. gada 1. septembra vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs un pirmajosursos mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā **trijās piektdaļās** no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

Saskaņā ar Vispārējās izglītības likuma 44. panta pirmo daļu mācību stundu slodze vienā nedēļā vispārējās vidējās izglītības programmā 10. līdz 12. klasē nedrīkst pārsniegt 36 mācību stundas. Tas nozīmē, ka valsts valodā pasniedzamas ne mazāk kā 22 stundas, bet mazākumtautības valodā – ne vairāk kā 14 stundas nedēļā. Vienlaikus no Ministru kabineta 2000. gada 5. decembra noteikumu Nr. 463 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu” (turpmāk – Noteikumi) 3. pielikuma 3.1. punkta izriet, ka valsts valodā pasniedzami ne mazāk kā **pieci** mācību priekšmeti.

Tādējādi valsts valodā pasniedzamas vismaz 22 no 36 mācību stundām ne mazāk kā piecos mācību priekšmetos (ieskaitot svešvalodas).

5. Tā kā pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību vairākām Satversmes un starptautisko tiesību normām, Satversmes tiesa atgādina, ka likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām. Iespēja un pat nepieciešamība piemērot starptautiskās normas Satversmē ietverto pamattiesību iztulkošanai citastarp izriet no Satversmes 89. panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta redzams, ka likumdevēja mērķis bija panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar

starptautiskajām cilvēktiesību normām. Turklāt Satversmes 8.nodaļa „Cilvēka pamattiesības” tika pieņemta pēc tam, kad Latvija bija uzņēmusies attiecīgās starptautiskās saistības (sk. *Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu un 2002. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2001-08-01 secinājumu daļas 3. punktu*). Līdzīgi arī citu Eiropas valstu konstitucionālās tiesas, tulkojot nacionālo konstitūciju normas, izmanto ECK un citu starptautisko cilvēktiesību dokumentu normas, kā arī ECT praksi. Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka ECK garantijas ietekmē Pamatlikumā ietverto pamattiesību un tiesiskas valsts principu interpretāciju. ECK teksts un ECT prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo kā interpretācijas līdzeklis, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Pamatlikumā ietverto pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas, tas ir, ietekmes, ko izslēdz pašas ECK 53. pants. Starptautisko cilvēktiesību normu konstitucionāli tiesiskā nozīme ir Pamatlikuma labvēlības izpausme pret starptautiskajām tiesībām (*Völkerrechtsfreundlichkeit*), kas stiprina valsts suverenitāti ar starptautisko tiesību normu, starptautiskās sadarbības un starptautisko tiesību vispārējo principu palīdzību. Tāpēc Pamatlikums iztulkojams pēc iespējas tā, lai nerastos konflikts ar Vācijas Federatīvās Republikas starptautiskajām saistībām (sk. *Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas 2004. gada 14. oktobra spriedumu lietā 2BVR 1481/04*).

Atjaunojot Latvijas Republikas neatkarību, Augstākā padome norādīja uz starptautisko tiesību principu nozīmi (sk. *LPSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu 1. punktu*). Vienlaikus Augstākā padome, šajā pašā dienā pieņemot deklarāciju „Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”, pasludināja, ka atzīst par saistošiem vairāk nekā 50 starptautisku dokumentu cilvēktiesību jomā.

Līdz ar to, tulkojot Satversmi un Latvijas starptautiskās saistības, ir jāmeklē interpretācija, kas nodrošina to harmoniju, nevis pretnostatījumu.

5.1. Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pants prasa, lai dalībvalstis aizliegtu un likvidētu rasu diskrimināciju visos tās veidos un nodrošinātu visu cilvēku vienlīdzību likuma priekšā neatkarīgi no viņu rases, ādas krāsas un nacionālās vai etniskās izcelsmes, it īpaši īstenojot tiesības uz izglītību un piedaloties kultūras dzīvē.

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. pants citastarp noteic, ka visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā un viņiem ir tiesības bez jebkādas diskriminācijas uz vienādu likuma aizsardzību. Jebkura diskriminācija jāaizliedz ar likumu, un likumam jāgarantē visām personām vienāda un efektīva aizsardzība pret jebkādu diskrimināciju.

Konvencijas par bērna tiesībām 2. panta pirmā daļa paredz dalībvalsts pienākumu respektēt un nodrošināt visas šajā konvencijā paredzētās tiesības katram bērnam, uz kuru attiecas dalībvalsts jurisdikcija, kā arī veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu bērna aizsardzību pret visām diskriminācijas vai soda formām.

Saskaņā ar Satversmes 91. pantu visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Šā panta saturs ietver iepriekšminēto konvenciju normas par diskriminācijas aizliegumu. Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. pantam un Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, kā arī Konvencijas par bērna tiesībām 2. pantam analizējama kopsakarā ar Satversmes 91. pantu.

5.2. Konvencijas par bērna tiesībām 30. pants citastarp paredz, ka bērniem, kas pieder pie etniskajām, konfesionālajām vai valodas minoritātēm, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem savas grupas locekļiem izmantot savu kultūru, pievērsties savai reliģijai un izpildīt tās rituālus, kā arī nedrīkst liegt lietot dzimto valodu. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pants noteic, ka valstīs, kurās ir etniskās, reliģiskās un valodas mazākumtautības, pie šīm mazākumtautībām piederošām personām nedrīkst

atņemt tiesības kopā ar citiem tās pašas grupas locekļiem baudīt savu kultūru, nodoties savai reliģijai un izpildīt tās rituālus, kā arī lietot dzimto valodu.

Satversmes 114. pantā personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir paredzētas tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību. Šis pants ne vien ietver minēto starptautisko dokumentu normas, bet pat paredz vēl plašākas tiesības. Minētajās starptautisko dokumentu normās nav noteiktas īpašas garantijas attiecībā uz mazākumtautību pārstāvju mācībvalodu. To tiesas sēdē atzina arī pieteikuma iesniedzēja pārstāvis, sakot, ka tiesības uz valsts finansētu izglītību mazākumtautību valodās nav nostiprinātas ECK vai citos juridiski saistošos dokumentos. Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība Konvencijas par bērnu tiesībām 30. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pantam analizējama kopsakarā ar Satversmes 114. pantu.

5.3. Pieteikumā ietverts prasījums izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību ECK 1. protokola 2. pantam. Lai gan pieteikumā ietvertajā prasījumā Satversmes 112. pants nav minēts, tomēr Satversmes tiesai, ņemot vērā to, ka šis pants varētu paredzēt plašākas tiesības nekā ECK 1. protokola 2. pants, ir pienākums noskaidrot, vai apstrīdētā norma neparedz arī Satversmes 112. pantā noteikto tiesību uz izglītību ierobežojumu. Tādējādi apstrīdētās normas atbilstība ECK 1. protokola 2. pantam analizējama kopsakarā ar Satversmes 112. pantu.

5.4. Pieteikumā lūgts izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam. Satversmes tiesa secina, ka pieteikumā nav norādīta neviena pēc satura līdzīga Satversmē ietverta tiesību norma. Tādēļ apstrīdētās normas atbilstība Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam vērtējama atsevišķi.

6. Lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību pieteikumā norādītajām tiesību normām, Satversmes tiesai jārod atbildes uz šādiem jautājumiem:

- a) vai, pieņemot apstrīdēto normu, tika ievērots līdzdalības princips;

b) vai valstij ir saistošs parakstīts, bet vēl neratificēts starptautisks līgums – Minoritāšu konvencija;

c) vai, nosakot mācībvalodu proporciju mazākumtautību skolās, tiek pārkāptas mazākumtautību pārstāvju tiesības saglabāt savu identitāti un savdabību;

d) vai apstrīdētā norma ierobežo tiesības uz izglītību, un vai tiek ņemta vērā vecāku ieinteresētība pašiem risināt ar bērna izglītību saistītus jautājumus;

e) vai apstrīdētā norma atbilst tiesiskās vienlīdzības principam.

7. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma pārkāpj Satversmes 1. pantu, kurš noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka, izstrādājot un pieņemot apstrīdēto normu, esot pārkāpts efektīvas līdzdalības princips, jo mazākumtautību pārstāvji neesot pietiekami iesaistīti un uzklausīti, kā arī viņu priekšlikumi neesot pietiekami izvērtēti. Tāpat neesot noskaidroti un definēti pamatjēdzieni diskusijai un apstrīdētā norma esot pieņemta bez nepieciešamā pamatojuma. Pieteikumā vēl ietverti aptaujas dati, kas it kā liecinot par sabiedrības daļas negatīvu nostāju pret valsts politiku mazākumtautību izglītības jomā. Līdz ar to, kā secina pieteikuma iesniedzēja pārstāvis, neievērojot efektīvas līdzdalības principu, esot pārkāpti tādi no Satversmes 1. panta izrietoši principi kā tiesiskuma un taisnīguma princips.

Taisnīguma princips izriet no Satversmes 1.panta, un Satversmes tiesa savos spriedumos to ir interpretējusi vairākkārt, piemēram, norādot, ka valsts varas institūciju pieņemtajiem lēmumiem ir jārada ticība, ka tie tiek pieņemti, ievērojot taisnīguma principu [*sk. Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta sprieduma lietā Nr. 04-07(99) secinājumu daļas 3. punktu*], ka, izvērtējot pamattiesību ierobežojumus, ir jāievēro arī taisnīguma princips (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 21. janvāra spriedumu lietā Nr. 2001-09-01*).

Satversmes tiesa piekrīt pieteikumā minētajam, ka taisnīguma princips prasa panākt iespējami taisnīgāku līdzsvaru starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm. Viens no šā principa īstenošanas ceļiem ir nodrošināt personas līdzdalības tiesību ievērošanu dažādu lēmumu pieņemšanā un politiskās gribas veidošanā. Demokrātiskā valstī ir jārada vislabvēlīgākie apstākļi, lai mazākumtautību pārstāvji un to institūcijas varētu efektīvi piedalīties tādas politikas un tādu programmu izstrādāšanā un īstenošanā, kas skar mazākumtautību izglītību. Līdzdalība ir tas pamatjēdziens, kas nodrošina demokrātijas leģitimitāti un efektivitāti. Pieteikuma iesniedzējs pamatoti norāda uz to, ka arī apstrīdētās normas izstrādāšanas un pieņemšanas procesā mazākumtautību pārstāvjiem vajadzēja tikt uzklautiem un viņu priekšlikumiem – izvērtētiem. Taču uzklaut un izvērtēt – tas nenozīmē visus priekšlikumus akceptēt. Līdzdalības jēga ir nevis tā, lai jebkādas personu grupas viedoklis likumdevējam būtu saistošs, bet gan tā, lai tiktu pieņemts objektīvs lēmums un panākts dažādu interešu līdzsvars. Viens no līdzdalības mērķiem ir nodrošināt to, ka lēmuma adresāti atbalsta izraudzīto risinājumu un tādējādi ir motivēti to ieviest. Tomēr nevar apgalvot, ka līdzdalība ir bijusi neefektīva tikai tādēļ, ka pieņemtā lēmuma adresāti tam nepiekrīt. Viņu negatīvs viedoklis pats par sevi nepadara pieņemto lēmumu par spēkā neesošu vai neizpildāmu.

Lai atzītu kādu tiesību normu par neatbilstošu Satversmes 1. pantam, visupirms jākonstatē, kas tieši – **normas saturs** vai tās **pieņemšanas process** – ir pretrunā ar demokrātiskas republikas principu. Pieteikuma iesniedzējs nenorāda to, ka apstrīdētās normas **saturs** būtu pretrunā ar Satversmes 1. pantu. No iesniegtā pieteikuma un pieteikuma iesniedzēja pārstāvja paskaidrojumiem tiesas sēdē izriet, ka apstrīdētās normas izstrādāšanas un pieņemšanas **process** bijis pretrunā ar Satversmes 1. pantu, jo tajā neesot nodrošināta mazākumtautību pārstāvju efektīva līdzdalība.

Nenoliedzot to, ka demokrātiskā valstī ir nepieciešama mērķauditorijas uzklautīšana un iesaistīšana lēmumu pieņemšanā, Satversmes tiesa uzskata, ka tās kompetencē neietilpst izvērtēt, vai, izstrādājot valsts politiku izglītības

jomā, tika pietiekami ņemts vērā to personu viedoklis, uz kurām attieksies šīs politikas rezultāti. Tas nav un nevar būt tiesas kompetencē esošs jautājums – novērtēt politikas efektivitāti. Satversmes tiesas procesā var konstatēt tikai to, vai lēmumu pieņemšanas **procedūra**, ieskaitot sabiedrības tiesības uz līdzdalību šo lēmumu pieņemšanā, atbildusi normatīvo aktu prasībām (*sk. Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2003-16-05 un lietā Nr. 2002-14-04*).

Satversmes tiesa ir tiesīga vērtēt, vai apstrīdētās normas pieņemšanas procedūra atbilst Satversmes 1. pantam. Apstrīdēto normu nevarētu atzīt par atbilstošu Satversmes 1. pantam, ja tās izstrādāšanas un pieņemšanas process neatbilstu demokrātiskas republikas principiem.

Tā kā apstrīdētā norma ir likuma norma un to pieņēmusi Saeima, tās pieņemšanas process ir jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 21. panta pirmo teikumu, proti: „Iekšējās darbības un kārtības noteikšanai Saeima izstrādā sev kārtības rulli.” No vienas puses, Satversmes 21. pants noteic, ka Saeima pati sev noteic darba kārtību, tostarp kārtību, kādā tā izskatīs likumprojektus. No otras puses, izstrādājot Kārtības rulli, Saeimai ir jāievēro Satversme, arī no Satversmes 1. panta izrietošie tiesību principi. Spēkā esošais Kārtības rullis vērsts uz to, lai noteiktu tādu Saeimas darba kārtību, kas, īstenojot vairākuma gribu, vienlaikus garantē arī mazākuma tiesības un nodrošina Saeimas darba efektivitāti. Kārtības rullis garantē katram deputātam plašas iespējas noteiktā termiņā iesniegt priekšlikumus likumprojektiem (*sk. Kārtības ruļļa 95. panta 4. punktu*), aizstāvēt tos atbildīgās komisijas sēdēs un izteikties debatēs Saeimas sēdēs. Turklāt, atšķirībā no iepriekšējā Kārtības ruļļa, ir balsojami visi priekšlikumi, kurus iesniedzēji nav atsaukuši.

Laikā, kad likumprojekts tika izskatīts Saeimā, pie mazākumtautībām piederošās personas, kas nepiekrita Ministru kabineta izstrādātajām normām, vairākos pasākumos piedalījās kopā ar atsevišķiem Saeimas deputātiem. Tāpēc konkrētās lietas ietvaros nav šaubu par to, ka attiecīgo viedokli bija iespējams darīt zināmu Saeimai ar šo deputātu starpniecību.

Nav nekādu pierādījumu tam, ka deputāti, kas uzstājās kā mazākumtautību interešu aizstāvji, netika pietiekami uzklausi un viņu priekšlikumi, pretēji Saeimas kārtības rullī paredzētajam, vispār netika izvērtēti. Tieši otrādi. No Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2004. gada 14. janvāra, 28. janvāra un 29. janvāra sēžu protokoliem (*sk. lietas materiālu 3. sēj., 3., 32., 69. lpp.*) redzams, ka deputāti, arī tie, kuri parakstīja pieteikumu par izskatāmās lietas ierosināšanu, iesniedza priekšlikumus, komisija vērtēja katru no tiem, skaidrojums gandrīz par katru sniedza arī Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvji. Par priekšlikumiem tika balsots. Tie izskatīti Saeimas sēdēs.

Tādējādi apstrīdētā norma nepārkāpj Satversmes 1. pantu.

8. Viens no pieteikuma iesniedzēja prasījumiem skar jautājumu par Latvijas starptautisko saistību interpretāciju, proti, vai valstij var būt saistošs parakstīts, bet vēl neratificēts starptautiskais līgums. Pieteikumā pausts viedoklis, ka Vīnes konvencijas 18. pants liek ievērot 1995. gada 11. maijā parakstīto, bet vēl neratificēto līgumu – Minoritāšu konvenciju. Pieteikumā minēts, ka Latvija nedrīkst rīkoties pretēji Minoritāšu konvencijas objektam un mērķim. Latvijai esot jāsniedz pienācīgas iespējas mazākumtautību pārstāvjiem apgūt savu dzimto valodu vai iegūt izglītību šajā valodā un jāatturas no darbībām, kas varētu atcelt līguma objektu un mērķi. Turpretī Saeima, pieņemot apstrīdēto normu, esot sašaurinājusi mazākumtautību pārstāvju iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā, salīdzinot ar to, kas Latvijas normatīvajos aktos bija noteikts Minoritāšu konvencijas parakstīšanas brīdī.

8.1. Vīnes konvencijas 18. pants citastarp paredz, ka valstij ir pienākums atturēties no rīcības, kas ir vērsta pret līguma objektu un mērķi, ja valsts ir parakstījusi līgumu ar noteikumu par tā ratifikāciju.

No ANO Starptautiskās tiesas statūtu 38. panta pirmās daļas izriet, ka patstāvīgie starptautisko tiesību avoti ir starptautiskie līgumi, starptautiskās paražas un atzītie civilizēto nāciju tiesību principi. Šādi tiesību avoti

piemērojami arī Latvijas tiesību sistēmā. To apstiprina arī Administratīvā procesa likuma 1. panta astotā daļa, kas noteic, ka starptautisko tiesību norma ir Latvijai saistoši starptautiskie līgumi, starptautiskās paražu tiesības un starptautisko tiesību vispārējie principi.

Tomēr katrs no šiem starptautisko tiesību avotiem Latvijai kļūst saistošs atšķirīgi. Saskaņā ar Satversmes 68. panta pirmo daļu visiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķiramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana. Lai šāds starptautisks līgums valstij kļūtu saistošs, visupirms nepieciešama tā apstiprināšana Saeimā. Satversmes tiesa uzskata, ka Vīnes konvencijas 18. pants nav izņēmums no Satversmes 68. pantā paredzētā apstiprināšanas pienākuma. Saistības, kas izriet no abiem šiem pantiem, ir atšķirīgas, un tās nedrīkst sajaukt. Visupirms uz to norāda pats Vīnes konvencijas 18. pants: „[...] valsts ir parakstījusi līgumu ar noteikumu par tā ratifikāciju”.

Līdz ar ratifikāciju starptautiskais līgums ar tajā ietvertajām tiesību normām, ja vien valsts vienlaikus ar ratifikāciju nav izteikusi atrunas, kļūst saistošs un var būt tieši piemērojams tiesiskajās attiecībās valsts iekšienē. Savukārt Vīnes konvencijas 18. panta būtība ir kalpot par garantiju tam, lai līguma ratifikācija nekļūtu bezjēdzīga, piemēram, gadījumā, ja līguma objekts vairs nepastāvētu. Šis pants nekādā veidā neuzliek valstīm pienākumu pildīt parakstīta, bet attiecībā uz valsti spēkā neesoša līguma saistības. Vīnes konvencijas 18. pants uzliek valstīm pienākumu **neatcelt** (*not to defeat*) parakstītā līguma objektu un mērķi pirms līguma spēkā stāšanās. Tas savukārt izriet no labas ticības principa – nepadarīt līgumsaistību izpildi neiespējamu, pirms līguma normas kļūst saistošas, un tādējādi nenovest pie noslēgtā līguma pārkāpuma. Saistības, ko uzliek Vīnes konvencijas 18. pants, ir šaurākas nekā tās, kas izriet no līguma ratifikācijas.

8.2. Satversmes tiesa uzskata, ka valodu lietojuma proporcijas noteikšana mācību satura apgūvē nav darbība, kas atceltu starptautiskā līguma – Minoritāšu konvencijas – objektu vai būtu pretrunā ar šīs konvencijas

mērķiem. Šīs konvencijas mērķis nav izslēgt mācībvalodu proporcijas noteikšanu mazākumtautību skolās un paredzēt mazākumtautību pārstāvju tiesības iegūt izglītību **tikai** dzimtajā valodā. Tieši otrādi. Eiropas Padomes dotajos Minoritāšu konvencijas skaidrojumos ir teikts, ka tās normas dalībvalstīm sniedz plašu izvēles brīvību attiecībā uz līdzekļiem, ar kādiem mazākumtautību pārstāvjiem tiek nodrošinātas tiesības uz izglītību dzimtajā valodā. Viens no šādiem līdzekļiem ir bilingvālās izglītības ieviešana (*sk.: Framework Convention for the Protection of National Minorities. Explanatory Report // <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/157.htm>*). Pie tam Minoritāšu konvencijas 14. panta trešajā daļā ir noteikts, ka neviena no šā panta prasībām neierobežo valsts valodas apguvi vai izglītības ieguvu valsts valodā.

Tiesas sēdē pieteikuma iesniedzēja pārstāvis norādīja, ka Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa patiešām neparedz valsts pienākumu vidusskolā nodrošināt mācību satura apguvi mazākumtautības valodā. Viņš arī neapstrīd to, ka minētā norma nav kļuvusi par starptautisko paražu tiesību normu. Tādējādi Minoritāšu konvencijas parakstīšanas fakts un tās saturs neierobežo Latviju īstenot tādu izglītības politiku, kādu tā uzskata par pamatotu.

Tomēr pieteikuma iesniedzēja pārstāvis uzsvēra, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Vīnes konvencijas 18. pantu tādēļ, ka kopš Minoritāšu konvencijas parakstīšanas brīža esot sašaurinātas mazākumtautību iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā.

Satversmes tiesa piekrīt pieteikuma iesniedzēja viedoklim, ka kopš Minoritāšu konvencijas parakstīšanas mazākumtautību pārstāvju iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā ir sašaurinātas, jo tās parakstīšanas brīdī normatīvie akti neparedzēja kāda priekšmeta apgūvē obligāti izmantot valsts valodu. Toties šobrīd apstrīdētā norma nosaka mācībvalodu lietojuma proporciju.

Parakstītā Minoritāšu konvencija Latvijai nav saistoša, jo vēl nav ratificēta. Tas pats attiecas uz Minoritāšu konvencijas 14. pantu. Šis pants nav kļuvis saistošs Latvijai kā starptautiska līguma norma. Vēl jo vairāk – tas nevar būt saistošs kā starptautisko paražu tiesību norma, jo šā panta piemērošana

Minoritāšu konvencijas dalībvalstīs ir pārāk atšķirīga. Šajā pantā nav ietvertas nepārprotamas un precīzas prasības valstij, kuras turklāt pati valsts būtu atzinusi par sev saistošām bez Minoritāšu konvencijas ratifikācijas. Lai gan nacionālajos tiesību aktos paredzētās mazākumtautību tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā kopš Minoritāšu konvencijas parakstīšanas brīža ir sašaurinātas, Satversmes tiesa atzīst par pamatotu otru pieteikuma iesniedzēja apgalvojumu, ka šāds sašaurinājums nerada šķēršļus Minoritāšu konvencijas ratifikācijai. Savukārt tieši vēršanās pret šķēršļiem, kas apgrūtina starptautiskā līguma ratifikāciju, ir Vīnes konvencijas 18. panta mērķis.

Līdz ar to nevar konstatēt, ka apstrīdētā norma atceltu Minoritāšu konvencijas mērķi un objektu. Tādējādi apstrīdētā norma atbilst Vīnes konvencijas 18. pantam.

9. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 114. pantam. Šis pants paredz, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Satversmes 114. pantā minētais jēdziens „mazākumtautība” Latvijas tiesību aktos nav definēts. Arī starptautiskajā līmenī mazākumtautību definēšanas problēma ir ļoti aktuāla un tiek dažādi risināta (*sk., piemēram, ECT sprieduma lietā „Gorzelik and others v. Poland” 67. §*), vērtējot gan to, kas ir attiecīgās valsts vēsturiska (tradicionāla) mazākumtautība, gan to, cik liela aizsardzība tai nepieciešama.

Satversmes tiesas uzdevums nav noteikt mazākumtautību definīciju. Tādēļ neko, kas minēts šajā spriedumā, nevar interpretēt tā, ka tas ierobežotu likumdevēja tiesības izstrādāt mazākumtautību definīciju, kuras šobrīd Latvijas tiesību aktos nav, un mazākumtautību aizsardzībai Satversmes 91. panta robežās noteikt atbilstīgu regulējumu. Kā tiesas sēdē norādīja pieteikuma iesniedzēja pārstāvis, no Satversmes tiesas tas netiekot prasīts un neesot arī nepieciešams. Lietas izspriešanā nav nozīmes mazākumtautību definēšanas problēmai, jo situācija nebūt nav tāda, ka Izglītības likuma regulējums liegtu

kādam pieeju izglītībai skolās, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas. Apstrīdētajā normā minētie jēdzieni „mazākumtautību izglītības programmas” un „mazākumtautības valoda” ir tulkojami autonomi izglītības sistēmas ietvaros un attiecas uz tām izglītības iestādēm, kurās paralēli valsts valodai mācību satura apguve tiek nodrošināta vēl astoņās citās valodās – baltkrievu, čigānu, ebreju, igauņu, krievu, lietuviešu, poļu un ukraiņu valodā. Kopumā Latvijā darbojas 133 vispārējās vidējās izglītības iestādes, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas un kuras tiek finansētas no valsts un pašvaldību budžeta līdzekļiem.

9.1. Satversmes 91. pants aizliedz diskriminēt mazākumtautību pārstāvjus, kuri izmanto tiem piešķirtās tiesības. Tas ir valsts **negatīvs pienākums** – atturēties no darbībām, kas var būt diskriminējošas. Savukārt Satversmes 114. pants pieprasa valsts **pozitīvu rīcību**, lai aizsargātu un nodrošinātu mazākumtautību pārstāvju tiesības.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis tiesas sēdē apšaubīja to, vai apstrīdētajā normā ietvertā proporcija ļauj saglabāt bērnu kultūras identitāti. Viņš secina, ka pastāv būtiska atšķirība starp mazākumtautību valodas kā priekšmeta mācīšanu un tās izmantošanu par mācību pamatvalodu. Tieši dzimtās valodas kā mācību pamatvalodas izmantošana gadījumos, kad tas esot objektīvi iespējams, nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu kultūras identitātes saglabāšanu.

Savukārt Saeima pamato, ka Satversmes 114. pants ir jāaplūko saistībā ar Satversmes 4. pantu, kurš arī attiecas uz mazākumtautību pārstāvjiem. Viņiem ir jāapgūst un jālieto valsts valoda.

Papildus tam Satversmes tiesa norāda, ka mazākumtautības aizsardzības pakāpe ir jāsamēro ar valsts pamatnācījas un visas valsts interesēm. Šis princips uzsvērts arī Eiropas reģionālo valodu un mazākumtautību valodu hartas 8. panta pirmajā daļā, proti, izglītības jomā hartā noteikto piemēro, vadoties no katras valodas nozīmes un nekaitējot valsts valodas pasniegšanai.

9.2. Saeima, pieņemot apstrīdēto normu, tajā ir paredzējusi veidu, kā mācību satura apgūvē līdzsvarot mazākumtautības valodas un valsts valodas intereses. Lai gan šo pieeju, neapšaubāmi, ir iespējams pilnveidot, tas neprasa apstrīdētās normas grozīšanu, jo pati norma *expressis verbis* uzliek pienākumu mācību satura apgūvē nodrošināt ar mazākumtautības valodu, identitāti un kultūru saistīta mācību satura apgūvi mazākumtautības valodā. Līdz ar to apstrīdētā norma pati par sevi nodrošina Satversmes 114. pantā ietverto prasību izpildi. Šīs prasības tiek pildītas, ieviešot mazākumtautību izglītības programmas, kurām jānodrošina mazākumtautību valodu un kultūras savdabība. To apliecina Izglītības likuma 41. pants, kurš noteic, ka mazākumtautību izglītības programmās papildus iekļauj attiecīgās etniskās kultūras apguvei un mazākumtautību integrācijai Latvijā nepieciešamo saturu. Vidējā izglītībā tas izpaužas vairākos veidos. Pirmkārt, mazākumtautības valoda un literatūra tiek mācīti kā obligātie priekšmeti. Otrkārt, tiek dota iespēja 40 procentus mācību satura apgūt mazākumtautības valodā. Treškārt, mācību grāmatas galvenokārt tiek izdotas vismaz divās valodās – latviešu un krievu. Ceturtkārt, skola, saskaņojot to ar Izglītības un zinātnes ministriju, pati var ieviest kāda priekšmeta, piemēram, Krievijas vēstures, ukraiņu folkloras, mācīšanu. Taču, kā tiesas sēdē atzina pieaicinātā persona Evija Papule, šādu iespēju skolas, izstrādājot mazākumtautību izglītības programmas, izmantojot reti.

9.3. Mazākumtautību pārstāvju tiesību apjoms izglītības jomā katrā valstī ir ļoti atšķirīgs. Nevar apgalvot, ka Eiropā būtu vienāda pieeja šim jautājumam. Piemēram, **Zviedrijā** mazākumtautību pārstāvjiem pamatizglītības un vidējās izglītības laikā paralēli ikdienas mācību stundām ir iespēja saņemt papildu apmācību dzimtajā valodā – mazākumtautības valoda tiek pasniegta kā priekšmets vai arī citi mācību priekšmeti tiek pasniegti tajā, ja uz šādām mācībām ir pieteikušies vismaz pieci skolēni. Īpašā situācijā ir sāmu tautības pārstāvji, kam tiek dota iespēja izvēlēties vienu no trim mācību modeļiem, kuros sāmu valoda tiek mācīta dažādās proporcijās vienlaikus ar

zviedru valodu, vai arī iespēja mācīties sāmu sešgadīgajā skolā, bet tālāko izglītību apgūt zviedru valodā.

Vācijā mācības valsts skolās dzimtajā valodā, kas nav vācu valoda, tiek nodrošinātas vienīgi dāņu (piemēram, Šlēsvīgā – Holšteinā) un sorbu (piemēram, Kotbusas un Baucenes apvidos) valodās runājošiem bērniem. Savukārt skaitliski lielajai turku kopienai Vācijā nav oficiāli atzīta mazākumtautības statusa. Lai gan šīs tautības pārstāvji Vācijā dzīvo jau otrajā paaudzē, valsts skolās viņi var mācīties tikai vācu valodā (*sk. arī: Dribins L. Etniskās un nacionālās minoritātes Eiropā. Rīga: Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2004, 192. – 194. lpp.*).

Lietuvā pie pamatnācijas pieder gandrīz 86 procenti iedzīvotāju. Lielākās minoritātes ir poļi (6,7 procenti) un krievi (6,3 procenti), bet par nelielām mazākumtautībām atzīst ukraiņus un baltkrievus (ap 1 procentu). Šādam etniskajam sadalījumam atbilstoši noteikta arī izglītības sistēma. Lietuviešu skolās mācībvalodai ir jābūt lietuviešu valodai. Taču ciešās mazākumtautību kopienās var ieviest vai atbalstīt pirmsskolas, skolu vai vispārējās izglītības klašu mācību procesu dzimtajā valodā. Savukārt nelielām mazākumtautībām, kas neveido ciešu kopienu, nodibina obligātas vai fakultatīvas klases vai svētdienas skolas, kuru mērķis ir iemācīt dzimto valodu vai uzlabot tās zināšanas. Arī vispārējās valsts skolās var izveidot atsevišķas klases, fakultatīvas nodarbības vai svētdienas skolas tām etniskajām mazākumtautībām, kuras neveido ciešu kopienu, bet kuru bērni gribētu mācīties vai uzlabot zināšanas dzimtajā valodā. Tomēr visām vispārējās vidējās izglītības iestādēm – saskaņā ar Izglītības un kultūras ministrijas standartiem – ir jānodrošina tas, ka visi skolēni prot lietuviešu valodu.

Tādējādi Latvijā ir paredzētas iespējas pie mazākumtautībām piederošajām personām saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Valodu lietojuma proporcijas noteikšana mācību satura apgūvē nav pretrunā ar Satversmes 114. pantu.

10. Satversmē noteiktās pamattiesības veido savstarpēji līdzsvarotu sistēmu, un tās nav aplūkojamas atrauti cita no citas. Satversmes 110. panta pirmais teikums paredz, ka „valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības”. Arī citu Eiropas valstu konstitūcijās paredzētas līdzīgas tiesības, kuras nereti ir formulētas detalizētāk. Piemēram, Vācijas Pamatlikuma 6. panta otrā daļa noteic: „Bērnu kopšana un audzināšana ir dabiskas vecāku tiesības un vispirms viņu pienākums. Par to īstenošanu gādā valsts.” Arī Satversmes 110. pants, paredzot, ka valsts aizsargā vecāku un bērnu tiesības, citastarp noteic gan vecāku dabiskās tiesības rūpēties par saviem bērniem un audzināt tos atbilstoši savai reliģiskajai pārliecībai un filozofiskajiem uzskatiem, gan arī pienākumus, kas saistīti ar bērnu kopšanu un audzināšanu. Jautājumos, kas saistīti ar bērnu izglītību, daudzos gadījumos vecāku tiesības rūpēties par bērniem, tostarp piedaloties ar viņu izglītošanu saistīto lēmumu pieņemšanā, konkurē ar personas tiesībām uz izglītību, kas tā vai citādi ir saistītas ar valsts noteiktu vai uzraudzītu izglītības sistēmu.

Šādi konflikti daudzkārt risināti citu valstu konstitucionālo tiesu praksē. Tā Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa 1998. gada 14. jūlija spriedumā lietā par vācu valodas pareizrakstības reformu (*sk.: BVerfGE 98, 218, 244*), atsaucoties arī uz savu iepriekšējo praksi, uzsvēra, ka saskaņā ar Pamatlikuma 6. panta otrās daļas pirmo teikumu vecākiem ir tiesības un pienākums rūpēties par saviem bērniem un brīvi pēc saviem ieskatiem tos audzināt. Salīdzinājumā ar citām personām, kas piedalās bērnu audzināšanā, vecākiem ir prioritāras tiesības noteikt bērnu audzināšanu tiktāl, ciktāl to neierobežo Pamatlikuma 7. pantā valstij uzliktais pienākums pārraudzīt visu izglītības sistēmu. Tāpēc vecāki ir atbildīgi par savu bērnu audzināšanu un principā tiesīgi prasīt iespēju ietekmēt bērnu audzināšanu arī attiecībā uz skolas mācību priekšmetu saturu. Tomēr Pamatlikuma 6. panta otrās daļas pirmais teikums nedod vecākiem ekskluzīvas tiesības uz audzināšanu. Izglītošanas ziņā vecāku tiesības un pienākums audzināt savus bērnus saskaras ar valsts uzdevumu pārraudzīt izglītības sistēmu. Šis valsts uzdevums nav pakārtots vecāku tiesībām, bet nostādīts tām līdzās (*gleichgeordnet*). Bērnu audzināšana, kamēr tie apmeklē

skolu, ir vecāku un skolas kopīgs pienākums. Tas jāpilda saprātīgas savstarpējas sadarbības veidā. Tāpēc valstij attiecībā uz skolām ir jāņem vērā vecāku atbildība par bērnu audzināšanas kopējo plānu un jārūpējas par atvērtību daudzveidīgiem uzskatiem, ciktāl to var „izturēt” sakārtota valsts skolu sistēma. Tam nepieciešamās robežas noteikšana starp vecāku tiesībām un valsts uzdevumu attiecībā uz bērnu audzināšanu ir likumdevēja pienākums.

Arī ECK 1. protokola 2. pants citastarp paredz, ka valsts, veicot funkcijas, kuras tā uzņēmusies izglītības jomā, ievēro vecāku tiesības nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību un mācības, kas ir saskaņā ar viņu reliģisko pārliecību un filozofiskajiem uzskatiem. Šis pants garantē vecāku tiesības uz viņu uzskatu ievērošanu bērnu izglītošanā. To uzsver arī pieteikuma iesniedzējs. Vecāki, pildot savu pašsaprotamo pienākumu pret saviem bērniem, ir atbildīgi par tādu svarīgu bērnu dzīves posmu kā vidējās izglītības iegūšana. Līdz ar to vecāki var pieprasīt, lai viņu bērnu izglītošanas procesā tiktu respektēta vecāku reliģiskā un filozofiskā pārliecība. Tādējādi vecāku tiesības saskan ar atbildību, kas ir cieši saistīta ar tiesībām uz izglītību un šo tiesību izmantošanu.

Kā skaidrojusi ECT, ECK 1. protokola 2. pantā nedz tieši, nedz netieši nav ietvertas norādes uz mācībvalodu. Pie šāda secinājuma ECT nonāca Beļģijas lingvistikas lietā (*sk. minētā sprieduma I.B.6. §*), kurā Beļģijas franciski runājošo bērnu vecāki apstrīdēja Beļģijas skolu sistēmu, proti, valsts sadalījumu vairākos reģionos, kura nolūks bija noteikt mācībvalodu konkrēta reģiona skolās. Tiesa atzina, ka tas neatbilst ECK 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), jo franciski runājošiem bērniem tiek liegtas tiesības apmeklēt franču skolu tikai viņu dzīvesvietas dēļ. Tāpat šajā lietā ECT secināja, ka vecāku reliģiskā pārliecība un filozofiskie uzskati nav saistāmi ar lingvistiskiem faktoriem. ECT secināja: ja jēdzienos „reliģiskā pārliecība” un „filozofiskie uzskati” ietvertu arī lingvistiskus faktoros, tad tas nozīmētu „izlasīt konvencijā ko tādu, kas tur nemaz nav rakstīts”. ECT atzina, ka ECK neuzliek valstij pienākumu ņemt vērā vecāku vēlmēs attiecībā uz valodu, kādā iegūstama izglītība. ECT uzskata, ka 1. protokola 2. pants nekādā veidā

neuzliek pienākumu valsts skolās garantēt vecākiem tiesības izvēlēties saviem bērniem tādu mācībvalodu, kas nav valsts valoda.

Turklāt nevar apgalvot, ka Izglītības likums liegtu bērnu vecākiem ietekmēt izglītības procesa norisi. Saskaņā ar Izglītības likuma 30. panta trešo daļu izglītības iestādes vadītājam ir pienākums nodrošināt izglītības iestādes pašpārvaldes izveidošanu, ja to ierosina izglītojamie, pedagogi vai izglītojamo vecāki. Šā likuma 31. pants noteic, ka pamatizglītības un vidējās izglītības iestādes pašpārvaldē darbojas iestādes dibinātāja, izglītojamo, viņu vecāku un iestādes darbinieku deleģēti pārstāvji. Pašpārvalde izstrādā priekšlikumus izglītības iestādes attīstībai, nodrošina izglītības iestādes sadarbību ar izglītojamo vecākiem, iesniedz priekšlikumus izglītības iestādes vadītājam arī par izglītības programmu īstenošanu.

Tādējādi apstrīdētā norma nav pretrunā ar ECK 1. protokola 2. pantu par vecāku reliģiskās pārliecības un filozofisko uzskatu ievērošanu izglītošanas procesā.

11. ECK 1. protokola 2. pants noteic, ka nevienam nedrīkst liegt tiesības uz izglītību. Lai arī šis pants ir formulēts negatīvā izteiksmē, proti, „nevienam nedrīkst liegt tiesības [...]”, nav šaubu, ka tas tomēr paredz „tiesības”. Šā panta negatīvais formulējums nebūt nav nejaušs, un tam ir savas tiesiskās sekas. Šis pants valstij neuzliek nekādu pienākumu, kas tai liktu par budžeta līdzekļiem nodrošināt vai subsidēt jebkāda veida vai līmeņa izglītības ieguvī. Šāds ECT secinājums sakņojas apstākļī, ka Eiropas Padomes dalībvalstis jau bija izveidojušas katra savu izglītības sistēmu. Tāpēc 1. protokola 2. pants garantē personai tiesības baudīt tās iespējas, ko paver valstī jau pastāvošā izglītības sistēma. Lai tiesības uz izglītību būtu efektīvas, to beneficiāram ir jānodrošina iespēja gūt labumu no iegūtās izglītības, tas ir, iegūt izglītību tādā vai citādā veidā saskaņā ar valstī spēkā esošajiem noteikumiem, kā arī paļauties uz pabeigtās izglītības oficiālu atzīšanu (sk.: *Grosz S., Beatson J., Duffy P. Human Rights. The 1998 Act and the European Convention. London: Sweet&Maxwell,*

2000, p. 359–360). Savukārt Eiropas Cilvēktiesību komisija (turpmāk – Komisija) ir secinājusi, ka 1. protokola 2. pants galvenokārt attiecas uz pamatizglītību. Valsts var regulēt citu izglītības veidu pieejamību, nepārkāpjot 1. protokola 2. pantu. Komisija uzskata, ka valstij nav pienākuma nodrošināt iespēju iegūt augstāko vai speciālo izglītību (*sk., piemēram, iesniegumus Nr. 5962/72 un Nr. 7671/76*).

Vienlaikus jānorāda, ka ECK 1. protokola 2. pants attiecas gan uz vidējo, gan augstāko izglītību tādā apjomā, kādā attiecīgais izglītības līmenis ir pieejams saskaņā ar dalībvalsts normatīvajiem aktiem. Lai gan 1. protokola 2. pants galvenokārt attiecas uz pamatizglītību, tomēr, ja ir izveidoti citi izglītības veidi un līmeņi, tad šis pants attiecas arī uz tiem. Piemēram, Komisija secinājusi, ka valsts apmaksātas augstākās izglītības iegūšanas iespēju ir pieļaujams ierobežot tādējādi, ka pieeja augstākajām mācību iestādēm tiktu liegta tiem studentiem, kas sasnieguši tādu akadēmisko līmeni, kāds ir nepieciešams, lai gūtu vislielāko labumu no jau iegūtās izglītības (*sk. iesniegumu Nr. 8844/80*). Līdzīga ir ECT un Satversmes tiesas prakse, interpretējot personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Proti, ECK neuzliek pienākumu izveidot kasācijas instances tiesu, tomēr, ja tāda ir izveidota, tad šīs tiesas darbībā ir jāievēro ECK 6. panta pirmā daļa un Satversmes 92. panta pirmais teikums (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1. punktu*).

ECT ir secinājusi, ka skolu programmu saturs principā ir dalībvalstu kompetencē (*sk. ECT sprieduma „Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark” 53. §*). Lai gan ECK 1. protokola 2. pantā nedz tieši, nedz netieši nav ietverta norāde par mācībvalodu, tiesības uz izglītību var kļūt bezjēdzīgas (*meaningless*), ja tās nebūtu iespējams īstenot valodas barjeras dēļ (*sk.: „Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium” v. Belgium (Merits)” I. B. 3. §*).

Satversmes 112. panta pirmais teikums, kurš noteic, ka ikvienam ir tiesības uz izglītību, interpretējams tāpat kā ECK 1. protokola 2. pants. Turpretī

Satversmes 112. panta otrais un trešais teikums personām paredz plašākas tiesības. Lai gan ECK 1. protokola 2. pants neuzliek valstij pienākumu izveidot noteikta veida izglītības sistēmu, Satversmes 112. panta otrais teikums liek nodrošināt iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Savukārt šā panta trešais teikums pat noteic, ka pamatizglītība ir obligāta.

Tā kā Latvijā ir izveidota un pastāv vidējās izglītības sistēma, Satversmes 112. panta pirmais un otrais teikums neapšaubāmi ietver arī vidējās izglītības pieejamību. Savukārt apstrīdētā norma, ņemot vērā lingvistiskus faktorus, varētu būt šajā pantā ietvertu tiesību ierobežojums. Taču tas, vai šis ierobežojums ir attaisnojams, ņemot vērā pieteikumā ietvertā prasījuma formulējumu, vērtējams kopsakarā ar ECK 14. pantu un Satversmes 91. pantu.

12. Satversmes 91. pants paredz, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Līdzīgi vispārēji diskriminācijas aizliegumi ietverti vairākās Eiropas valstu konstitūcijās. Kā jau Satversmes tiesa ir secinājusi (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 secinājumu daļas 3. punktu*), līdzīgi Satversmes 91. panta pirmajam teikumam Vācijas Pamatlikuma 3. panta pirmā daļa noteic, ka “visi cilvēki likuma priekšā ir vienlīdzīgi”. Šajā pantā ietvertais vienlīdzības princips tiek vērtēts kā tiesības, kas darbojas nepastarpināti. Vācijā tiesas un vairākums speciālās literatūras avotu atzīst, ka no Pamatlikuma 3. panta pirmās daļas izriet subjektīvas publiskas tiesības uz vienlīdzīgu apiešanos (*sk.: Grundgesetzkommentar. Band 1, 5. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2000, S. 195*).

Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst minētajām diskrimināciju aizliedzošajām normām, nepieciešams noskaidrot:

- a) kuras personas atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;
- b) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

c) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai pastāv leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

13. Tiesiskās vienlīdzības princips liek vienādi izturēties tikai pret personām, kas ir vienādos un salīdzināmos apstākļos. Šis princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos. Taču tikai tad, ja tiek konstatēts, ka pastāv objektīvs un saprātīgs pamats, vienlīdzības princips pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu*).

Satversmes tiesa piekrīt pieteikuma iesniedzējam, kurš, citastarp norādot uz ECT spriedumu lietā *Thlimmenos v. Greece* (*sk. minētā sprieduma 44. §*), atzīmē, ka pie mazākumtautības piederoša persona neatrodas vienādos apstākļos ar personu, kura pieder pie pamatnācijas. Starp kritērijiem, kas nosaka šādu atšķirību, var minēt valodu un etnisko piederību. Šie kritēriji var arī nebūt pilnīgi atbilstoši situācijai, jo valoda, kurā runā skolēns, var nesakrist ar viņa etnisko piederību, kā arī izraudzītā skolas mācībvaloda var atšķirties no personas dzimtās valodas.

Saskaņā ar Izglītības likuma 9. panta pirmo daļu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā. Šajās skolās galvenokārt mācās personas, kurām valsts valoda ir dzimtā valoda. Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2. punkts paredz, ka skolās, kur tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas, var iegūt izglītību arī citā valodā. Tātad, izstrādājot Izglītības likumu, likumdevējs ir rūpējies par to, lai šajās skolās pie mazākumtautībām piederošas personas varētu iegūt izglītību arī savā dzimtajā valodā.

Apstrīdētā norma nepārprotami norāda uz to, ka skolās, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, nav iespējama visa mācību satura apgūšana tikai mazākumtautības valodā. Šī norma, kā jau iepriekš minēts,

paredz mācībvalodu proporciju, proti, vismaz trīs piektdaļas mācību satura jāapgūst valsts valodā, tas ir, valodā, kas izglītojamam nav dzimtā valoda.

Līdz ar to apstrīdētā norma tikai daļēji paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kas ir atšķirīgos apstākļos.

14. Šādam secinājumam piekrīt arī pieteikuma iesniedzēja pārstāvis, kurš norāda, ka apstrīdētā norma tikai daļēji paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ir atšķirīgos apstākļos. Tas nepārprotami izriet no apstrīdētās normas, kura **neliedz** skolās, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, mācību satura apgūvē lietot citu, nevis valsts valodu, bet tikai – ievērojot apstrīdētajā normā noteikto proporciju.

Šā apstākļa dēļ ir noraidāms pieteikuma iesniedzēja arguments par izskatāmās lietas līdzību ar ECT izspriesto lietu *Cyprus v. Turkey*. Minētajā lietā tiesa secināja, ka ir pārkāpts ECK 1. protokola 2. pants, jo Ziemeļkipras Turku Republika bija liegusi grieķu bērniem turpināt vidējo izglītību salas ziemeļu daļā, lai gan bija uzņēmusies atbildību un izveidojusi grieķu pamatskolas. Grieķu bērniem, kuri pamatskolā bija mācījušies tikai grieķu valodā, vispār nebija iespēju iegūt vidējo izglītību šajā valodā salas ziemeļos, tas ir, Kipras turku daļā. Alternatīvo risinājumu, proti, ka izglītību grieķu valodā ir iespējams iegūt salas dienvidos, tas ir, Kipras grieķu daļā, ECT noraidīja, pamatojoties uz privātās dzīves pārkāpumu (*sk. minētā sprieduma 277. – 280. §*).

Tāpat nav atzīstama izskatāmās lietas līdzība ar Pastāvīgās Starptautiskās tiesas 1935. gada 6. aprīļa skaidrojošo viedokli (*advisory opinion*) lietā par Albānijas mazākumtautību skolām, kurā tika analizētas Albānijas saistības atļaut mazākumtautībām dibināt savas privātās skolas. 1933. gadā Albānija, aizbildinoties ar attiecīgu konstitūcijas grozījumu, nolēma slēgt visas – gan albāņu, gan mazākumtautību – privātās skolas. Tiesa secināja, ka līdz ar privāto skolu slēgšanu pamatnācijas etniskās un reliģiskās īpatnības paliks neskartas, tomēr mazākumtautību pārstāvji zaudēs institūcijas, kas

nepieciešamas to savdabības, rituālu utt. saglabāšanai. Tādējādi Albānija nevarēja aizbildināties ar vienādu attieksmi pret pamatnācijas un mazākumtautību pārstāvjiem, jo attiecībā uz mazākumtautību pārstāvjiem varētu būt vajadzīga atšķirīga attieksme (*Sk.: Minority schools in Albania. Advisory opinion of Permanent Court of Justice. http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_AB/AB_64/01_Ecoles_minoritaires_Avis_consultatif.pdf*).

15. Tā kā Satversmes tiesa ir secinājusi, ka apstrīdētā norma tikai daļēji paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā jau minēts šā sprieduma 11. punktā, ir konstatējams tiesību uz izglītību ierobežojums. Tādējādi ir nepieciešams izvērtēt šo ierobežojumu, proti, noskaidrot, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tam ir leģitīms mērķis un vai tas atbilst samērīguma principam.

16. Ikviena personas pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs. Tātad ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad. Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka Satversmes 4. pants, nosakot, ka latviešu valoda Latvijas Republikā ir valsts valoda, piešķir tai konstitucionālu statusu. Ievērojot to, ka globalizācijas apstākļos Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā nav pieļaujams un var būt uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu*). Nosakot ierobežojumus, kuru mērķis ir valsts valodas aizsardzība, jāņem vērā tas, ka latviešu valoda kā valsts valoda Latvijā nostiprināta tikai nesen, kā arī tas, ka vēsturisku apstākļu dēļ no 1940. gada līdz 1990. gadam latviešu valodas lietošana bija ievērojami sarukusi

(sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 3. punktu).

Tomēr apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir ne tikai valsts valodas aizsardzība. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs ievērojis latviešu valodas konstitucionālo statusu un vēlēties nostiprināt valsts valodas lietošanu arī izglītības sistēmā kā pamatu personas tālākajām iespējām pilnvērtīgi lietot valsts valodu un tādējādi iekļauties sabiedrībā, gūt no izglītības sistēmas kādu labumu. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas viedoklim, ka apstrīdētajā normā paredzētā izglītības sistēmas pārveidošana sekmē mazākumtautību pārstāvju iekļaušanos Latvijas sabiedrībā un vienlaikus ievēro viņu tiesības saglabāt, lietot un attīstīt savu dzimto valodu, etnisko un kultūras savdabību. Tādējādi arī netieši tiek nodrošinātas ikviena tiesības lietot valsts valodu jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā. Analizējot starptautisko institūciju slēdzienus, secināms, ka principiāli iebildumi pret izglītības reformas nepieciešamību nav izteikti. Tieši otrādi. Tā, piemēram, 2004. gada 12. – 13. oktobrī savas vizītes laikā EDSO augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos Rolfs Ekeuss atzina, ka Latvijai ir ne vien tiesības, bet pat **pienākums** nodrošināt mazākumtautību skolēniem apmācību valsts valodā un vienlaikus – mazākumtautību identitātes saglabāšanu (*OSCE High Commissioner on National minorities. Statement to the Permanent Council. 28 October 2004. Sk. lietas 2. sēj., 77. – 83. lpp.*). Šāds pienākums izriet arī no Konvencijas par bērna tiesībām 29. panta pirmās daļas. Tās “d” punkts prasa bērnu audzināt tādā garā, lai viņš būtu sagatavots apzinīgai dzīvei brīvā sabiedrībā, kur valda sapraššanās, miers, iecietība, vīriešu un sieviešu līdztiesība un draudzība starp visu tautību un pie visām etniskajām, nacionālajām un konfesionālajām grupām, kā arī pie pamatnācijas piederošajām personām.

Bez tam mācībvalodu proporcijas noteikšanai ir vēl viens mērķis – citu personu tiesību aizsardzība. Proti, mazākumtautību pārstāvjiem, kuri vēlas apgūt valsts valodu pietiekamā līmenī, arī izmantojot to mācību satura apgūvē, ir jādod šāda iespēja. To ierobežojot, tiktu aizskartas ne tikai viņu tiesības uz izglītību, tostarp valsts apmaksātu augstāko izglītību, bet arī viņu iespējas lietot

valsts valodu noteiktās jomās. Kā tiesas sēdē norādīja Saeimas pārstāvis, daudzi mazākumtautību pārstāvju bērni izvēlas mācīties skolās ar valsts valodu kā mācībvalodu. Par vajadzību mācību satura apgūvē izmantot valsts valodu netieši liecina arī tiesas sēdē minētais, ka Latvijā nav tādas privātskolas, kurā par mācībvalodu netiktu izmantota arī valsts valoda.

Tāpat apstrīdētajai normai ir leģitīmi mērķi – valsts valodas lietojuma stiprināšana un citu personu tiesību aizsardzība.

17. Lai gan pieteikuma iesniedzējs un Saeima ir vienisprātis par to, ka apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis, atšķirīgi tiek vērtēta tās atbilstība samērīguma principam. Šis princips noteic, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm. Lai konstatētu, vai samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir **piemēroti** leģitīmo mērķu sasniegšanai, **vai nav saudzējošāku** līdzekļu šo mērķu sasniegšanai un vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša jeb **proporcionāla**. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu un 2004. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

18. Leģitīmo mērķu sasniegšanai likumdevējs izglītības sistēmas ietvaros ir izvēlējis vairākus līdzekļus. Vispirms starp tiem minami valsts valodas kā atsevišķa priekšmeta mācīšana un tās izmantošana mācību satura apgūvē. Apstrīdētajā normā ietverts viens no tiem – valsts valodas izmantošana mācību satura apgūvē atbilstoši mācībvalodu lietojuma proporcijai.

Saskaņā ar šo proporciju daļa mācību satura tiek apgūta dzimtajā mazākumtautības valodā, bet daļa – valsts valodā vai abās valodās. Skolas, veidojot savu **pamatizglītības** programmu, var izvēlēties vienu no

mazākumtautību pamatizglītības programmu paraugiem. Savukārt, īstenojot mazākumtautībām paredzētās **vispārējās vidējās izglītības** programmas, izglītības iestādes pašas nosaka mācību priekšmetu apguvē lietojamo valodu, ievērojot apstrīdētajā normā noteikto proporciju. Izraudzītā programma tiek licencēta Izglītības un zinātnes ministrijā. Piemēram, Š. Dubnova Rīgas Ebreju vidusskolas 2004./2005. gada mācību plānā paredzēts, ka vēsturi, sportu, lietišķo informātiku, ģeogrāfiju, ķīmiju, bioloģiju un kultūras vēsturi skolēni mācās valsts valodā, bet algebru un ģeometriju, biznesa ekonomiskos pamatus un fiziku – bilingvāli. Mācību satura apguve krievu valodā noteikta tādos priekšmetos kā krievu valoda un literatūra, jūdaisma pamati un ebreju tautas vēsture. Rīgas Zolitūdes ģimnāzijā valsts valodā tiek apgūti tādi priekšmeti kā algebra, vēsture, sports, biznesa ekonomiskie pamati, lietišķā informātika, ģeogrāfija. Pārējie priekšmeti tiek apgūti lielākoties krievu valodā; daži arī pamīšus – viena stunda latviešu, bet cita krievu valodā (*sk. lietas materiālu 2. sēj., 160. – 177. lpp.*). Dažās skolās vairāk nekā pieci vai pat visi priekšmeti jau pirms 2004. gada 1. septembra tiek mācīti valsts valodā, piemēram, Limbažu 2. vidusskolā, Gulbenes 2. vidusskolā, Bauskas rajona Iecavas vidusskolā un Rīgas Ukrainu vidusskolā (*sk. lietas materiālu 4. sēj., 5. – 6. lpp.*).

Izglītības un zinātnes ministrija paskaidrojumā Satversmes tiesai norāda vairākus faktorus, kas nosaka izraudzītā līdzekļa pamatotību. **Pirmkārt**, tas ir pēctecības faktors, jo atbilstoši valsts pamatizglītības standartam izveidotajiem modeļiem mācību satura apguvē valsts valodas lietojuma īpatsvars sasniedz 50 – 70 procentus. Tādējādi vidusskolā paredzētais valsts valodas īpatsvars – trīs piektdaļas – ir loģisks pamatizglītībā noteiktā valodu lietojuma proporcijas turpinājums. Bez tam valsts augstākajās mācību iestādēs studijas notiek tikai valsts valodā, bet iestājekšāmeni tajās ir apvienoti ar valsts pārbaudījumiem vidusskolā. **Otrkārt**, apstrīdētajā normā paredzētā līdzekļa izvēli nosaka zinātniskais faktors, proti, nepieciešamība veicināt pedagoģiski pareizu valsts valodā mācāmo priekšmetu izvēli izglītības iestādēs. **Treškārt**, svarīga loma ir arī praktiskajam faktoram. Tas ietver mērķi sekmēt tādu izglītības programmu

izveidi un mācībvalodu izvēli, kas nodrošinātu absolventa sagatavotību un konkurētspēju valstī, kurā valsts valoda ir latviešu valoda. Kā tiesas sēdē atzīmēja Ina Druvieta, Latvijā „zināšanu grozā” nenoliedzami ietilpst arī latviešu valoda, jo gadījumā, kad cilvēki nezina latviešu valodu, runa varot būt tikai „par abstraktu faktu apguvi, par to izpratni, bet par praktisku nespēju šīs zināšanas izmantot ikdienas darbā”.

Papildus šiem faktoriem jāņem vērā arī tas, ka likumdevējs 1995. gadā, izdarot grozījumus Latvijas Republikas Izglītības likumā (*sk. šā sprieduma 4. punktu*), konstatējis, ka ar latviešu valodas „izolētu” mācīšanu vien nevar sasniegt pietiekamu valodas zināšanu un praktiskas lietošanas līmeni. Kā norādīts Saeimas atbildes rakstā, zinātniski pamatota ir pieeja, ka valodas apguvi veicina citu priekšmetu mācīšanās šajā valodā.

Kā tiesas sēdē atzina Ina Druvieta, bilingvālās izglītības modelis ir izvērtējams nevis tikai pedagogijas, bet arī sociolingvistikas ietvaros. Viņa nepiekrīt apgalvojumam, ka vajadzētu palielināt latviešu valodas stundu skaitu. Tas nedošot rezultātus. Apgūstot tikai valodu, cilvēks iemācās atbildēt uz jautājumu, lietojot vairāk vai mazāk gatavas frāzes u.tml., bet tādējādi netiek aktivizēts tas, ko sauc par iedzimto valodas apguves mehānismu. Tiesas sēdē tam piekrita arī pieteikuma iesniedzēja pārstāvis, sakot, ka bilingvālās izglītības metode kā tāda netiekot apstrīdēta. Viņš vērta uzmanību uz to, ka bilingvālās izglītības metode esot sarežģīta un tās īstenošana – grūti prognozējama. Tomēr, lai nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu vienlīdzību un nediskrimināciju, kā arī tiesības saglabāt savu kultūras identitāti, veicinātu valsts valodas apgušanu un šo personu integrāciju, bilingvālās izglītības metode tiek plaši piemērota. Šāda pieeja izglītošanas procesam mazākumtautību skolās ir norādīta EDSO Hāgas rekomendācijā par mazākumtautību tiesībām uz izglītību. Uz šo rekomendāciju tiesas sēdē atsaucās arī pieteikuma iesniedzēja pārstāvis. Rekomendācijas skaidrojuma 13. punktā norādīts, ka mazākumtautību skolās daļa priekšmetu jā māca mazākumtautības valodā un pakāpeniski jāpalielina to priekšmetu skaits, kuri tiek mācīti valsts valodā (*sk.: The Hague Recommendations Regarding the Educational Rights of National*

Minorities and Explanatory Note, October 1996 <http://www.osce.org/hcnm/documents/recommendations/hague/index.php>.

Tādējādi likumdevēja izraudzītais līdzeklis – valsts valodas izmantošana mācību satura apgūvē, nosakot mācībvalodu lietojuma proporciju, – kopumā ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

19. Apstrīdētā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs vienīgi tad, ja nav nekādu citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk jūtami. Izvērtējot to, vai leģitīmo mērķi var sasniegt arī saudzējošāk, Satversmes tiesa ņem vērā, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Noskaidrojot saudzējošāka risinājuma iespējamību, tiesa nevar darboties likumdevēja un valsts pārvaldes vietā. Tas attiecas arī uz izglītības politikas veidošanu, jo tā ir joma, kurā valsts institūcijām dota vislielākā rīcības brīvība. Piemēram, ja apmācības metodes ir dažādas un valsts ir izvēlējusies vienu no tām, tad tiesa nevar izvēlēties citu, kaut arī tā būtu zinātniski pareizāka. Kā tiesas sēdē tika konstatēts, bilingvālajai izglītībai vien ir 200 dažādi modeļi ar neskaitāmām to variācijām (*sk. arī lietas materiālu 6. sēj., 90. – 110. lpp.*).

19.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka pastāv cits līdzeklis nekā apstrīdētajā normā paredzētais. Piemēram, varētu palielināt valsts valodas apguvei paredzēto stundu skaitu. Saeima pamatoti uzskata, ka šis līdzeklis būtu vēl lielākā mērā ierobežojošs, jo palielinātu skolēnu kopējo mācību slodzi un apdraudētu citu priekšmetu apguves kvalitāti. Tāpat par šāda līdzekļa efektivitāti šaubas raisa fakts, ka pēdējo 15 gadu laikā, kad valsts valoda tiek pasniegta kā atsevišķs priekšmets, latviešu valodas prasmi būtiski uzlabot nav izdevies. Tātad šis līdzeklis nekādā ziņā nav atzīstams par saudzējošāku. Kā jau norādīts iepriekš (*sk. šā sprieduma 18. punktu*), valsts valodas kā atsevišķa priekšmeta mācīšana vien nav efektīva. Nepieciešama arī prasme valodu lietot, un šo prasmi var iegūt galvenokārt izmantojot valodu mācību satura apgūvē.

19.2. Citi saudzējošāki līdzekļi kā tikai valsts valodas stundu skaita palielināšana pieteikumā nav norādīti. Tos pieteikuma iesniedzēja pārstāvis neminēja arī tiesas sēdes laikā. No Saeimas komisiju un sēžu materiāliem redzams, ka apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā tika debatēts arī par citām iespējamām tās redakcijām (*sk. likuma „Grozījumi Izglītības likumā” trešo lasījumu. Lietas materiālu 3. sēj., 97. lpp.*). Mēģinot formulēt pašreizējo apstrīdētās normas redakciju, vārdus “tikai valsts valodā” bija ieteikts aizstāt ar vārdiem „galvenokārt valsts valodā” (*priekšlikums Nr. 48*), „ne mazāk kā trīs mācību priekšmetos, kā arī latviešu valodā un literatūrā” (*Nr. 46*), „mazākumtautību vidējās izglītības iestādēs 40 procentus priekšmetu pasniedz dzimtajā valodā, neskaitot dzimtās valodas un literatūras pasniegšanu” (*Nr. 52*), „mācību satura apguves valodu nosaka saskaņā ar Izglītības likuma 41. pantu” (*Nr. 53*). Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2004. gada 28. janvāra sēdē deputāts Jakovs Pliners minēja, ka „mācībvaloda jānosaka skolai saskaņā ar vietējo pašvaldību, jo Izglītības un zinātnes ministrija nav gudrāka par skolu un vietējo pašvaldību” (*sk. komisijas sēdes protokolu Nr. 7. Lietas materiālu 3. sēj., 36. lpp.*). Šis deputāts vairākām amatpersonām adresētā vēstulē ierosina, ka būtu vēlams valsts valodā pasniegt piecus mācību priekšmetus (ieskaitot latviešu valodu un literatūru) un vienlaikus latviešu valodai un literatūrai atvēlēt nevis četras, bet gan sešas stundas (*sk. lietas materiālu 3. sēj., 110. lpp.*).

19.3. Satversmes tiesa uzskata, ka pieteikuma iesniedzējs ne Saeimas sēdēs, ne tiesas sēdē nav norādījis nevienu tādu saudzējošāku līdzekli, kas ļautu leģitīmos mērķus sasniegt tikpat efektīvi. Visi minētie līdzekļi vai nu tikai koriģē apstrīdēto normu, nemainot tās būtību, vai arī paredz pavisam atšķirīgu pieeju. Piemēram, ja pašvaldībai tiktu deleģētas tiesības izvēlēties skolas mācībvalodu, tad skolēna tiesības varētu tikt pārkāptas, jo katra pašvaldība drīkstētu noteikt savu mācībvalodu, kas lietojama mācību satura apgūvē. Tas aprūtinātu skolēnu tālākās izglītības iespējas un ierobežotu viņu iespējas integrēties sabiedrībā, jo izglītošanas procesā lietotā mācībvaloda neatbilstu tai valodai, kādu saziņā izmanto citviet. Neviens no minētajiem līdzekļiem nav

uzskatāms par saudzējošāku, jo, atšķirībā no apstrīdētajā normā paredzētā, neļautu pilnvērtīgi turpināt latviešu valodas **nostiprināšanu** izglītības sistēmā arī nākotnē, neievērotu **pēctecību** izglītības reformas gaitā un izglītības sistēmā, kā arī nenodrošinātu ar mācībvalodu saistīto noteikumu **vienvēidību** visā valstī.

Turpretī apstrīdētā norma ir pietiekami elastīga. Pirmkārt, tā ļauj mācību satura apgūvē latviešu valodu izmantot vairāk nekā tikai trijās piektdaļās. Otrkārt, skolas, sadarbojoties ar Izglītības un zinātnes ministriju, var pietiekami brīvi noteikt savas izglītības programmas saturu, arī valodas izvēli konkrētos priekšmetos (valsts valoda, mazākumtautības valoda, priekšmeta sadalīšana mācīšanai divās valodās). Par to liecina arī apstāklis, ka valstī nav vienādu izglītības programmu, bet tās ir ļoti daudzveidīgas. Proti, katra skola ar ministrijas līdzdalību var pielāgot valodu lietojumu savai īpašajai situācijai. Treškārt, apstrīdētā norma prasa aizsargāt mazākumtautību identitāti un kultūru.

Līdz ar to secināms, ka nav citu saudzējošāku līdzekļu, lai sasniegtu leģitīmos mērķus.

20. Visbeidzot Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša jeb proporcionāla. Proti, vai likumdevēja izraudzītais līdzeklis nodrošina to, ka labums, ko iegūst sabiedrība, nosakot personas pamattiesību ierobežojumu, ir lielāks par atsevišķa indivīda interesēm nodarīto kaitējumu. Lai konstatētu, vai ir ievērots proporcionalitātes princips, jāpievērš uzmanība šādiem jautājumiem:

a) vai apstrīdētajā normā paredzētā mācībvalodu lietojuma proporcija nosaka valodu, kādā kārtojami valsts pārbaudes darbi;

b) vai apstrīdētās normas ieviešana nepasliktina mācību satura apgūves kvalitāti;

c) vai, pieņemot apstrīdēto normu, ir nodrošināta saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu.

20.1. Izglītošanās ir komplekss process, kas ietver gan mācību satura apguvi, gan arī šā procesa rezultāta novērtēšanu. Apstrīdētā norma nosaka mācībvalodu proporciju mācību satura apgūvē, tomēr no tās tieši neizriet, kādā valodā kārtojami valsts pārbaudes darbi. Saskaņā ar Noteikumu 3. pielikuma 3.3. punktu no 2007. gada “valsts pārbaudes darbu saturs ir latviešu valodā”.

Saeima papildu paskaidrojumos norāda, ka, tulkojot Noteikumu 3. pielikuma 3.3. punktu atrauti no pārējām normām un izmantojot tikai gramatiskās interpretācijas metodi, to varētu interpretēt neprecīzi. Proti, tādējādi, ka valoda, kādā kārtojams valsts pārbaudes darbs, varētu būt atšķirīga no mācību satura apguves valodas. Noteikumu izdevējs – Ministru kabinets, atbildot uz Satversmes tiesas vēstuli, vērš uzmanību uz to, ka minētā norma neierobežo skolēna tiesības izvēlēties valsts pārbaudījumu atbildes valodu.

Satversmes tiesa atzīst, ka Saeimas un Ministru kabineta kompetencē ir noteikt optimālo līdzsvaru starp apstrīdētajā normā paredzēto mācībvalodu proporciju un valsts pārbaudes darbu valodu, ņemot vērā to, ka eksāmenā jābūt iespējai pārbaudīt, vai skolas absolvents ir spējīgs turpināt izglītību latviešu valodā – vienīgajā valodā, kurā notiek mācības valsts augstākajās izglītības iestādēs. Tomēr, interpretējot Noteikumu 3. pielikuma 3.3. punktu tādējādi, ka šī norma neierobežo skolēna tiesības izvēlēties valsts pārbaudījumu atbildes valodu, tiek ievērota gan apstrīdētā norma, gan samērīguma princips.

20.2. Tiesas sēdes laikā tika izteiktas bažas par apstrīdētās normas ietekmi uz izglītošanas procesa un izglītības kvalitātes izmaiņām, kā arī par to, ka izglītošanas procesa un izglītības kvalitātes kontrole esot acīmredzami nepietiekama. Tā kā šo izteikumu kontekstā pieteikuma iesniedzēja pārstāvis tiesas sēdē norādīja uz institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, pierādīšanas un pamatošanas pienākumu, Satversmes tiesa uzskata, ka ir nepieciešams noskaidrot arī to, kuram no lietas dalībniekiem Satversmes tiesas procesā ir pierādīšanas un pamatošanas pienākums.

20.2.1. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis uzskata, ka Satversmes tiesas procesā pierādīšanas un pamatošanas pienākums ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu. Satversmes tiesai pašai ir aktīva loma pierādījumu iegūšanā un pamatojuma sniegšanā. Bez tam Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 4. punkts uzliek pienākumu pieteikumā ietvert tā juridisko pamatojumu. Saeimai, gatavojot atbildes rakstu, ir ne vien jāaprobežojas ar piekrišanu pieteikumā minētajam vai tajā ietverto argumentu atspēkošanu, bet gan jādod izsmelošs, pilnīgs pamatojums un jāiesniedz saviem apgalvojumiem nepieciešamie pierādījumi. Šāds secinājums sakņojas apstākļi, ka pats apstrīdētās normas pieņēmējs vislabāk zina tās pamatojumu, nepieciešamību un ietekmi uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām. Līdz ar to institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, pierādīšanas un pamatošanas pienākums ir nesalīdzināmi lielāks kā pieteikuma iesniedzējam. Lai gan tas neatbrīvo pieteikuma iesniedzēju no pienākuma iesniegt pierādījumus un sniegt pamatojumu, tomēr šīs lietas ietvaros tieši Saeimai bija jādod visi nepieciešamie pierādījumi tam, lai objektīvi un ciktāl vien tas iespējams, pamatotu apstrīdētās normas ietekmi uz izglītības un izglītošanas procesa kvalitāti.

20.2.2. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis tiesas sēdē norādīja: apstrīdētā norma pati par sevi nav diskriminējoša, tomēr tajā paredzētais ierobežojums varot novest pie tādas situācijas, ka pie mazākumtautībām piederošajām personām tiek piedāvāta zemākas kvalitātes izglītība. Tāpat tiesas sēdē tika apšaubīts tas, vai skolas ir pilnībā sagatavotas, vai pedagogiem ir atbilstoša izglītība un iemaņas, vai ir izdoti nepieciešamie mācību līdzekļi utt.

Pirmkārt, Satversmes tiesa norāda, ka, izskatot šo lietu, tās kompetencē neietilpst lemšana par apstrīdētās normas ieviešanas efektivitāti. Otrkārt, šobrīd vēl nav iespējams konstatēt apstrīdētās normas ietekmi uz izglītības un izglītošanas procesa kvalitāti, jo tā ir spēkā nepilnus deviņus mēnešus, bet ietekmi uz kvalitāti iespējams novērtēt tikai ilgtermiņā. Līdz ar to Saeimai objektīvi nebija iespējas pierādīt to, ka apstrīdētās normas ieviešanas rezultātā nepasliktināsies izglītības vai izglītošanas procesa kvalitāte.

Gan Saeima, gan Inspekcija Satversmes tiesai ir sniegusi plašu informāciju par sagatavošanās pasākumiem apstrīdētās normas ieviešanai. Piemēram, pedagogiem tikuši nodrošināti tālākizglītības kursi valsts valodā un attiecīgā priekšmeta mācīšanas metodikā, tiekot ievērojami palielināta mācību priekšmetu pasniegšanai valsts valodā nepieciešamā materiālā bāze. Saeima arī norāda, ka septiņu gadu laikā mazākumtautību izglītības politikas īstenošanai ir piešķirts valsts budžeta finansējums 10 539 667 latu apmērā (*detalizētāku informāciju par šīs summas izlietojumu skatīt lietas materiālu 6. sēj., 208. – 209. lpp.*).

Lietas materiāliem (*sk. lietas materiālu 3. sēj., 198. – 218. lpp., 4. sēj., 1. – 64. lpp.*) ir pievienota Inspekcijas 2003. un 2004. gadā apkopotā informācija par skolu gatavību ieviest Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta – apstrīdētās normas iepriekšējās redakcijas – prasību, ka izglītības iestādēs mācības notiek **tikai** valsts valodā. Šī informācija liecina, ka skolas pārsvarā bija gatavas šo prasību īstenot. Saskaņā ar minēto informāciju arī pedagogu valodas zināšanas kopumā bija pietiekamas, lai mācību saturu pasniegtu tikai valsts valodā. Kritiskāk vērtēts nodrošinājums ar grāmatām un metodiskajiem līdzekļiem, proti, 65 procenti pedagogu norādījuši, ka skolas ar grāmatām un metodiskajiem līdzekļiem apgādātas tikai daļēji.

Šie dati, protams, tieši nevar apliecināt izglītības kvalitātes izmaiņas, nedz arī sniegt kādas prognozes. Minētie valsts institūciju atzinumi, arī Izglītības un zinātnes ministrijas 2004. gada 16. augusta un 1. oktobra informatīvie ziņojumi par mazākumtautību skolu gatavību izglītības reformai un mācību gada uzsākšanai (*sk. lietas materiālu 6. sēj., 173. – 209. lpp.*), apliecina līdzekļu un pūļu ieguldīšanu, kā arī dažādu pasākumu veikšanu nolūkā pēc iespējas efektīvi ieviest apstrīdēto normu. Tomēr tas, vai šie pasākumi ir bijuši pietiekami un patiesi efektīvi, nav Satversmes tiesas procesā konstatējams un vērtējams jautājums.

Līdz ar to lietā šobrīd nav pierādāms, ka apstrīdētās normas ieviešana radīs izglītības un izglītošanas procesa kvalitātes kritumu.

20.2.3. Lai gan šobrīd nav pierādāma apstrīdētās normas ietekme uz izglītības un izglītošanas procesa kvalitāti, ir jābūt tādām mehānismam, ar kura palīdzību turpmāk varētu konstatēt kvalitātes izmaiņas. It īpaši tas attiecas uz izglītošanas procesa kvalitāti. Tās izmaiņas šobrīd ne tikai var kontrolēt, bet pat ir aktīvi jākontrolē. To pieprasa Satversmes 112. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz izglītību. Bez tam no šā teikuma izriet, ka kvalitātes kontroles mehānismam jābūt objektīvam, vispusīgam, profesionālam, regulāram, kā arī uz zinātniskām atziņām un metodēm balstītam. Valstij ir pienākums nodrošināt tādu datu iegūvi, kurus analizējot varētu pieņemt izsvērtus lēmumus, kā arī sabiedrībai, izglītojamiem un viņu vecākiem sniegt informāciju par izglītības kvalitātes izmaiņām un izglītošanas procesa norisi.

Neraugoties uz to, ka šīs lietas ietvaros Satversmes tiesas kompetencē nav analizēt vai vērtēt valstī pastāvošo izglītības un izglītošanas procesa kvalitātes kontroles mehānismu (piemēram, eksamināciju un uzraudzību, ko veic Inspekcija), tiesa, balstoties uz lietas sagatavošanas un iztiesāšanas laikā gūtajām atziņām, izsaka šaubas par šo mehānismu pietiekamu efektivitāti. Šobrīd kontroles mehānisms galvenokārt vērsts uz kvantitatīva, nevis kvalitatīva rakstura datu iegūšanu. Šo datu apkopošana un analīze ir nepietiekama. Jau iepriekš iegūtie dati nav pietiekami sistematizēti un analizēti. Netieši to apstiprina Izglītības un satura eksaminācijas centra vēstule Satversmes tiesai (*sk. lietas materiālu 4. sēj., 65. lpp.*). Turklāt kopš 1996./97. mācību gada nav veikti sistemātiski pētījumi par mazākumtautību izglītības kvalitātes izmaiņām. Līdz ar to var rasties tāda situācija, ka jebkuras izglītības sistēmā ieviestās pārmaiņas nerasniedz savu mērķi un izglītošanas process zaudē jēgu.

Tātad pastāvošais izglītības un izglītošanas procesa kvalitātes kontroles mehānisms nav pietiekami efektīvs.

20.3. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē uzturēja Saeimas atbildes rakstā pausto viedokli, ka skolām ticis dots pietiekams laiks sagatavoties apstrīdētās normas prasībām, ka izglītošanas process tiekot uzraudzīts un pedagogi

kopumā esot sagatavoti strādāšanai atbilstoši apstrīdētajā normā paredzētajai mācībvalodas proporcijai.

To, kā minēts iepriekš, Satversmes tiesa nevar nedz apšaubīt, nedz apstiprināt. Taču, lai noskaidrotu, vai, pieņemot apstrīdēto normu, tika paredzēta saudzējoša pāreja, nav jāanalizē tikai reformai izlietotās naudas summas, izdotie mācību līdzekļi, pedagogu apmācībai rīkoti kursi u.tml. Izglītības procesā pats svarīgākais ir izglītojamais un viņa spējas pielāgoties jaunajām prasībām, it īpaši tādām, kas ietekmē mācību satura apguves valodu. Tā kā apstrīdētā norma attiecas uz vidējo izglītību, iepriekšējam mācību procesam vajadzēja būt pietiekami ilgi vērstam uz izglītojamā sagatavošanu apstrīdētās normas prasībām. Par to, cik šāds sagatavošanas process bijis atbilstošs katrā konkrētā skolā, tiesas procesā nav iespējams spriest.

Toties, vadoties no normatīvajos aktos noteiktā, ir nepieciešams secināt, vai, pieņemot apstrīdēto normu, bija nepieciešams paredzēt saudzējošu pāreju. Proti, likumdevējam, pieņemot tiesību normu, vienmēr ir jāpārliciecinās par tās ietekmi uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām. Demokrātiskā un tiesiskā valstī, izdarot grozījumus normatīvajos aktos, to izdevējam ir pienākums apsvērt un paredzēt saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 2. punktu*). Šādos gadījumos, ja tas nepieciešams, ir jānosaka arī saprātīgi termiņi jauno prasību izpildei. Saudzējošas pārejas trūkums pats par sevi var būt pamats kādas tiesību normas prettiesiskumam.

20.3.1. Pieteikumā dota atsauce uz atsevišķu ANO institūciju viedokļiem, kuros saistībā ar vairākiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem vērtēta apstrīdētās normas iepriekšējā redakcija, kas paredzēja, ka no 2004. gada 1. septembra mācības izglītības iestādēs uzsākamās **tikai** valsts valodā.

ANO institūcijas ir izteikušas iebildumus pret izglītības reformas norises termiņiem. 2003. gada 10. decembrī, interpretējot Starptautisko konvenciju par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu, ANO Rasu diskriminācijas

izskaušanas komiteja atzina (*CERD/C/63/CO/7*), ka, skolās mainot mācībvalodu uz valsts valodu likumā paredzētajā termiņā, mazākumtautību pārstāvjiem varētu rasties sarežģījumi. Tā paša gada 6. novembrī ANO Cilvēktiesību komiteja (*CCPR/CO/79/LVA*) saistībā ar Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. panta ievērošanu izteica līdzīgas bažas, proti, par termiņiem, kādi noteikti mazākumtautību skolu mācībvalodas maiņai uz valsts valodu.

Tomēr minētos ANO institūciju secinājumus nevar pilnībā attiecināt uz apstrīdētajā normā paredzēto. Kā jau minēts, visi šie viedokļi ir izteikti par apstrīdētās normas iepriekšējo, daudz stingrāko redakciju, kas paredzēja nevis mācībvalodu proporciju, bet gan to, ka ar 2004. gada 1. septembri mācības vidusskolā tiek uzsāktas **tikai** valsts valodā. Ministru kabinets un Saeima atzina, ka Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta prasības ir jāmīkstina un šis apakšpunkts jāizsaka citā redakcijā. Toties netika grozīts brīdis – 2004. gada 1. septembris –, ar kuru apstrīdētā norma stājās spēkā.

20.3.2. Šajā lietā nav strīda par to, vai saudzējoša pāreja ir ievērota attiecībā uz tiem skolēniem, kuri pēc 2004. gada 1. septembra turpina mācības vidusskolas 11. un 12. klasē. Mācību saturu šīs personas apgūst ar tādu valsts valodas īpatsvaru, kāds bija noteikts pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Proti, saskaņā ar Noteikumu 3. pielikuma 3.2. punktu 2004./2005. mācību gadā 11. un 12. klasē un 2005./2006. mācību gadā 12. klasē latviešu valodā apgūst ne mazāk par trim mācību priekšmetiem.

20.3.3. Viens no svarīgākajiem tiesību uz izglītību satura elementiem ir iespēja gūt labumu no iegūtās izglītības. Visupirms par šādu labumu ir atzīstama iespēja turpināt mācības augstāka līmeņa mācību iestādē – gan vidusskolā, gan augstskolā. Tātad valstij ir pienākums nodrošināt šādas pārejas efektivitāti. Ikvienu jaunu prasību izglītošanas procesā var ieviest tikai tad, kad izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas, ka tā neradīs nekādas negatīvas sekas šā procesa norisē. Lai apmācības process būtu efektīvs, ieviešot pārmaiņas

izglītības sistēmā, jāuztur pozitīva motivācija apgūt jebkuras jaunas zināšanas un iemaņas. Bez patiesas vēlmes mācīties apmācības process ir mazefektīvs vai pat neiespējams.

Marija Golubeva rakstveida viedoklī Satversmes tiesai atzīst, ka pilnīga mazākumtautību pamatskolas pāreja uz jaunajiem bilingvālās izglītības modeļiem, ievērojot Izglītības likuma pārejas noteikumu 6. punktu, bija paredzēta līdz 2002. gada 1. septembrim, kad visās pamatskolās skolēniem bija jāmacās divās valodās. Tādējādi tie skolēni, kas uzsāka mācības pamatskolā divās valodās 1999. gadā, mācības vidusskolā uzsākot tikai 2007./2008. mācību gadā. Tātad grozījumi, kas tika izdarīti vidusskolai paredzētajā valodu lietojuma proporcijā, nebija saskaņoti ar normatīvo aktu prasībām, kādas 1. līdz 9. klases posmā tika izvirzītas skolēnu, kuri 2004. gada 1. septembrī uzsāka mācības 10. klasē.

Ministru kabineta 2002. gada 17. jūnijā pieņemtās Izglītības attīstības koncepcijas 2002. – 2005. mācību gadam 3.7. punkts kā vienu no izglītības politikas principiem paredz pēctecības principu. Tas noteic, ka pirms jaunu reformu sākšanas ir jāizvērtē iepriekšējo reformu rezultāti un jāturpina pozitīvi novērtētās iniciatīvas. Pēctecības princips bilingvālās izglītības ieviešanā nozīmē, ka, pirms vidusskolā tiek ieviestas jaunas valodu lietojuma prasības, jāizvērtē, ko devusi bilingvālās izglītības ieviešana pamatskolā. Tomēr, pieņemot apstrīdēto normu, nav uzskatāmi izvērtēti iepriekšējo reformas posmu īstenošanas rezultāti.

Līdz 2002. gada 1. septembrim, kad pilnībā tika pabeigta bilingvālās izglītības modeļu ieviešana pamatskolā visā 1. līdz 9. klases posmā, valsts valodas izmantošana mācību satura apgūvē bija visai nepilnīga – gan valsts valodā apgūstamo priekšmetu skaita, gan pedagogu un mācību līdzekļu nodrošinājuma ziņā. Tā, piemēram, no 1996./97. mācību gada pamatskolā vismaz divi priekšmeti bija jāmacās valsts valodā. Kā skaidroja Evija Papule, skolām tika ieteikts šo normu attiecināt uz priekšmetiem, kuru apgūvē valoda nav dominējošā (piemēram, mājturība, rokdarbi, sports, bet vēlākā posmā – arī

ģeogrāfija un bioloģija). Kā tiesas sēdē atzina Tatjana Liguta, šādam solim skolas neesot bijušas sagatavotas un laba kvalitāte šajos priekšmetos pirmajos gados noteikti neesot panākta. Pieņemot Izglītības likumu, esot konstatēts, ka norma par diviem valsts valodā apgūstamiem priekšmetiem pamatskolā nedarbojas, un Izglītības likumā ieviesti citi līdzekļi.

Tāpēc, no vienas puses, secināms, ka, izvēloties apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdi, saudzējoša pāreja būtu iespējama tikai no 2007. gada 1. septembra, kad mācības 10. klasē uzsāks tie skolēni, kuru apmācības procesā pamatizglītības posmā tiek lietoti minētie bilingvālās apmācības modeļi. Taču, no otras puses raugoties, Satversmes tiesa atzīst, ka pienākumu nodrošināt saudzējošu pāreju nevar attiecināt uz visiem skolēniem. Šāda interpretācija attiecībā uz pienākumu nodrošināt saudzējošu pāreju, proti, ka skolēnam no 1. līdz 12. klasei ir jāsauglabā vienāda mācībvalodu proporcija, aizskartu to skolēnu intereses, kuri pietiekami labi zina valsts valodu. Tas nonāktu pretrunā ar Izglītības likuma mērķi – nodrošināt katram Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu atbilstoši savām vajadzībām. Turklāt būtisks nosacījums sekmīgai bilingvālajai izglītībai ir valodas lietojuma īpatsvara mainīšana mācību procesa gaitā, lai nodrošinātu izglītojamam iespēju progresēt savās zināšanās un iemaņās.

Līdz ar to ir nepieciešams rast līdzsvarotu risinājumu starp saudzējošas pārejas nodrošināšanu un to, lai ar šādas pārejas noteikšanu netiktu aizskartas citu skolēnu intereses.

20.3.4. Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētajā normā noteiktā proporcija daudzos gadījumos var izrādīties pieņemama un pat efektīva. Vairākās skolās patiešām to veiksmīgi īstenojot. Taču, viņaprāt, vienota termiņa noteikšana šīs proporcijas ieviešanai un nerēķināšanās ar skolu reģionālajām īpatnībām, specializāciju un skolotāju sastāvu var novest pie tā, ka mazākumtautību pārstāvjiem tiks piedāvāta zemākas kvalitātes izglītība.

Sergejs Ancupovs tiesas sēdē atzina, ka ir diezgan daudz tādu skolēnu, kuriem mācību procesā dažādu apstākļu dēļ ir grūti pildīt apstrīdētās normas prasības. Viņaprāt, tas attiecas uz apmēram 30 procentiem skolēnu. Šo skolēnu izglītības līmenis potenciāli varētu pazemināties. Tā kā šī grupa esot pietiekami liela, tai varētu paredzēt kādus individuālus risinājumus. To esot iespējams īstenot, negrozot apstrīdēto normu.

Uz individuāla risinājuma nepieciešamību norādīja arī Valērijs Buhvalovs. Viņaprāt, to varētu panākt, grozot apstrīdēto normu tādējādi, ka trīs piektdaļas apmācības tiek īstenotas valsts valodā **vai bilingvāli**. Tad varētu pakāpeniski pāriet uz apstrīdētajā normā paredzētās proporcijas ievērošanu. Lai gan ierobežotāk, arī Ina Druviete atzīst: ja stunda notiek latviešu valodā un skolēni nesaprot pasniegto, nav aizliegts sniegt terminu tulkojumus un skaidrojumus dzimtajā valodā. Tieši otrādi, tas esot pat ļoti ieteicams, tikai ar nosacījumu, ka šie paskaidrojumi nepārvēršas par stundas pamatsaturu. Ina Druviete norāda: tā esot konceptuāla un juridiska kļūda, ka Izglītības likumā attiecībā uz mazākumtautību izglītības reformu neparādās jēdziens „bilingvāli” (*sk.: “Latviski nemācās, ja nevar” // Diena, 22.04.2005.*).

Evija Papule tiesas sēdē skaidroja, ka arī apstrīdētās normas ietvaros ticis rasts šāds risinājums. Proti, skolas tajos priekšmetos, kuru pasniegšana tikai vienā valodā varētu izraisīt vecākos bažas, stundu skaitu var dalīt, mācot vienu daļu priekšmeta valsts valodā, bet otru, piemēram, – krieviski. Priekšmets tiek sadalīts pa stundām, kurās lieto dažādas valodas, un tas tiek ierakstīts mācību programmā. Tādējādi esot “legalizēta bilingvālā izglītība praksē”.

20.3.5. Apstrīdētā norma paredz vienu no bilingvālās apmācības metodēm. Saskaņā ar šo metodi kāds priekšmets apgūstams tikai valsts valodā, cits – tikai mazākumtautības valodā. Tomēr, kā jau tika minēts, vairākās skolās viens priekšmets tiek mācīts tā, ka viena tā daļa programmā noteikta par valsts valodā, bet otra – par mazākumtautības valodā mācāmu. To apstiprina arī lietas materiāli (*sk. lietas materiālu 2. sēj., 170. lpp.*).

Apstrīdētajā normā ietvertā bilingvālās apmācības metode ir jāvērtē kopsakarā ar saudzējošas pārejas nodrošināšanu. Proti, jāatrod līdzsvarots risinājums starp saudzējošas pārejas nodrošināšanu un to, lai ar šādas pārejas noteikšanu netiktu aizskartas citu skolēnu intereses. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs izvēlējies vairāk aizsargāt to skolēnu intereses, kuri ir gatavi īstenot tajā ietvertās prasības, bet likumā nav noteicis saudzējošu mehānismu attiecībā uz tiem skolēniem, kuru izglītošanas process pamatskolā bijis nepilnīgs.

Tomēr šādu saudzējošu mehānismu var panākt, apstrīdēto normu interpretējot un piemērojot atbilstoši Satversmes 91. pantam. Saskaņojot ar mazākumtautību izglītības programmu licencētāju, apstrīdētajā normā paredzēto apmācības metodi varētu lietot saudzējošāk, proti, līdz 2007. gada 1. septembrim, kad mācības 10. klasē uzsāks tie skolēni, kuru izglītošanas procesā pamatizglītībā posmā ir lietoti bilingvālās apmācības modeļi, attiecīgu priekšmetu vienlaikus mācot divās valodās (bilingvāli). Šāda apstrīdētās normas interpretācija un piemērošana līdzsvarotu dažādu personu intereses – vieni varētu īstenot apstrīdētās normas prasības, bet citi tās izmantotu saudzējošāk. Satversmes tiesa uzskata, ka apstrīdētā norma, tikai atbilstoši interpretēta, nav pretrunā ar samērīguma principu.

Līdz ar to, atbilstoši interpretējot apstrīdēto normu, jāsecina, ka tā atbilst Satversmes 91. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

Atzīt Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2005. gada 13. maijā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš